

บทที่ 5

การสร้างพื้นที่ทางสังคมของชาวขมุภายใต้บริบทการเป็นชายขอบ

เมื่อพิจารณาการดำรงอยู่ของชาวขมุบนพื้นฐานความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ค้ำยันอำนาจ การต่อรองกว่ากลุ่มคนส่วนใหญ่ในพื้นที่และความเหลื่อมล้ำทางสังคม วัฒนธรรมที่มีอยู่หลายระดับของชาวขมุซึ่งเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ บริบทของยุคสมัยการพัฒนา สังคม ระบบเศรษฐกิจและกระบวนการสถาปนารัฐชาติไทยสมัยใหม่ (Thai nation state formation) ในปัจจุบัน ได้มีส่วนสำคัญในการสร้างภาพลักษณ์และความหมายใหม่ต่อชาวขมุที่มีถูกมองว่าเป็นกลุ่มคนต่างวัฒนธรรมในฐานะ “คนอื่น” (the others) จนกลายเป็นเสมือนม่านมายาคติที่ฝังอยู่ในจิตสำนึกของผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมที่ใช้พิจารณาพวกเขา ทั้งการถูกมองว่าเป็นกลุ่มชาวเขาที่มีโครงสร้างทางวัฒนธรรม ระบบการผลิตที่แฝงไว้ด้วยการทำลายสิ่งแวดล้อมภายใต้บริบทของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นกลุ่มคนที่ถูกมองว่ามีฐานะยากจน ลำบาก ทั้งในด้านวิถีชีวิต ความเชื่อและระบบการผลิตภายใต้บริบททางเศรษฐกิจ สังคมและการพัฒนา หรือแม้กระทั่งการถูกมองว่าเป็นกลุ่มเสี่ยงต่อความมั่นคงของชาติและการแพร่ระบาดของยาเสพติดภายใต้บริบทของอุดมการณ์ความมั่นคงทางการเมืองก็ตาม

ภาพตัวแทนเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic representation) ที่เป็นแก่นสารของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่ถูกสร้างขึ้นให้กับชาวขมุเหล่านี้ ไม่เพียงแต่จะเป็นการเข้ามาแทรกแซง เอารัดเอาเปรียบ หรือเบียดขับพวกเขาออกจากขอบเขตของการมีส่วนร่วมทางสังคมที่ทุกคนควรมีสิทธิที่จะเข้าถึง ผลประโยชน์และอยู่ร่วมกันด้วยความเท่าเทียมกันเท่านั้น เพราะในขณะเดียวกันชาวขมุเองยังต้องเผชิญกับภาวะความเป็นชายขอบจากการเป็นผู้ที่ไร้ซึ่งตำแหน่งแห่งที่ในสังคมที่มั่นคงจากการถูกวาทกรรมครอบงำและเริ่มสูญเสียตัวตน (High loss) หรืออยู่ในสภาพที่ไร้ตัวตนจนมีความเสี่ยงสูงต่อการดำเนินชีวิต (High Risk) ซึ่งหมายถึงการไร้อำนาจในการควบคุมชีวิตตนเองและไร้ศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ แต่ถึงกระนั้นชาวขมุเองก็มีได้ที่จะยอมเป็นฝ่ายตั้งรับหรือจ้านต่อพลังอำนาจ และภาพลักษณ์ต่างๆที่ถูกสร้างขึ้นจากสังคมภายนอกจนต้องเผชิญกับภาวะความเป็นชายขอบอยู่เพียงลำพังฝ่ายเดียว

ดังนั้น ในบทนี้จึงเป็นความพยายามที่จะนำเสนอให้เห็นถึงปฏิบัติการและกลวิธีในการปรับตัว ต่อรอง (negotiation) ของชาวขมุในฐานะผู้กระทำการทางสังคม (Social Actor) กับกลุ่มผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่าในพื้นที่ เพื่อหาจุดยืนหรือพื้นที่ทางสังคมที่มั่นคงของชาวขมุที่ต้องเผชิญอยู่ใน

สภาวะของการเป็นคนขายชอบภายใต้ข้อจำกัด (Constrains)²⁵ ในเรื่องอำนาจการต่อรองที่น้อยกว่าก็ตาม ดังนั้น การพยายามเลือกที่จะปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับกลุ่มต่างๆ ผ่านการปรับตัวและนิยามความหมายให้สอดคล้องกับเงื่อนไขในปัจจุบันหรือสิ่งที่ผู้คนส่วนใหญ่ปฏิบัติหรือคาดหวังไว้ จึงเป็นกลวิธีที่ชาวมุสลิมเลือกใช้ในการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับกลุ่มที่มีอำนาจในพื้นที่มากกว่า การต่อต้าน ชักขึ้นอย่างตรงไปตรงมาหรือปฏิเสธอำนาจรัฐในทางใดทางหนึ่ง แต่ในขณะเดียวกันก็มิได้หมายความว่าพวกเขาจะละทิ้งอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมไปอย่างสิ้นเชิง เพราะในบางสถานการณ์การตกย้ำอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ก็กลายเป็นสิ่งจำเป็นต่อชาวมุสลิม ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของสถานการณ์และบริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ชาวมุสลิมจำต้องต่อรอง

5.1 การต่อรองเพื่อเข้าถึงทรัพยากรและการโต้ตอบวาทกรรมครอบงำจากรัฐ

จากภาพลักษณ์ของชาวมุสลิมที่ถูกรัฐจัดวางไว้ในฐานะของการเป็นชาวเขากลุ่มหนึ่งในรัฐไทยและมักถูกมองว่าเป็นมิได้เป็นพลเมืองไทยโดยสมบูรณ์ เป็นผู้ที่มีวิถีชีวิต วัฒนธรรมและระบบการผลิตอันล้ำสมัยและไม่เหมาะสมที่จะอยู่ร่วมกับป่าซึ่งมีส่วนสำคัญต่อการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ แม้ว่าในวิถีชีวิตของชาวมุสลิมจะมีระบบรากเหง้าแห่งภูมิปัญญาความรู้ในการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรป่าไม้ตามแบบจารีตที่พวกเขาได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างยาวนานแล้วก็ตาม หากแต่ระบบการจัดการทรัพยากรของชาวมุสลิมกลับมักถูกมองว่าเป็นการกระทำที่ไม่มีประสิทธิภาพหรือก่อให้เกิดการเพิ่มขึ้นของปริมาณป่าไม้ จนถูกกีดกัน (Exclusion) ออกจากการมีส่วนร่วม (Inclusion) ประกอบกับการอาศัยอยู่ในพื้นที่ชายแดนอันถูกมองว่าเสี่ยงต่อความมั่นคงของประเทศ จึงกลายเป็นเงื่อนไขสำคัญที่นำไปสู่การจัดการควบคุมในการเข้าถึงแหล่งทรัพยากรธรรมชาติอย่างเสรีและเกิดการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตรวมทั้งภูมิปัญญาของชาวมุสลิมไม่อาจดำรงอยู่และพัฒนาสืบต่อไปได้ เมื่อถูกตัดขาดจากรากเหง้าทั้งในด้านธรรมชาติและวัฒนธรรม (ยศ สันตสมบัติ, 2543:48) ภายใต้การเข้ามาจัดการควบคุมการใช้พื้นที่ป่าไม้จากเจ้าหน้าที่รัฐ (กรมป่าไม้) ที่อ้างสิทธิในฐานะทั้งในการเป็นผู้พิทักษ์ผืนแผ่นดินและการเจ้าของผืนป่าโดยชอบธรรม

ดังนั้น ภายใต้การถูกมองว่าเป็นกลุ่มเสี่ยงต่อความมั่นคงของประเทศและการไร้ซึ่งความมั่นคงในพื้นที่ที่ชาวมุสลิมใช้ทำกินและอยู่อาศัย จึงทำให้ชาวมุสลิมตระหนักดีว่า การพยายามปรับตัวให้

²⁵ การต่อรองของชาวมุสลิมในที่นี้ หมายถึง การที่ชาวมุสลิมพยายามมองหาทางเลือกภายใต้ข้อจำกัด (Constrains) ของ โครงสร้าง หรือกฎ ซึ่งไม่ว่าจะเป็นการกำหนดโคระเบียบประเพณี วัฒนธรรม หรือกฎหมาย เพื่อใช้เป็นกลยุทธ์ในการสร้างพื้นที่ทางสังคมและบรรลุเป้าหมายของตนเองภายใต้กรอบที่ถูกลำกวด

สอดคล้องกับนโยบายรัฐและการนำเสนอตัวคนใหม่ในฐานะของการเป็นชาวเขาที่ดี เช่น การเป็นผู้อนุรักษ์รักษาป่า หางไกลยาเสพติดและการให้ความร่วมมือกับรัฐรวมถึงการปฏิบัติตามกฎข้อบังคับอย่างเคร่งครัดที่น่าจะนำมาซึ่งประโยชน์สูงสุดแก่ชาวขมมากกว่าการเผชิญหน้า โดยการต่อสู้ ชักขึ้นอย่างตรงไปตรงมากับรัฐ ประกอบกับการที่ชาวขมได้อยู่ภายใต้การปกครองโดยรัฐชาติมาเป็นระยะเวลาาน การลอกเลียนแบบและการรับเอาระบบคุณค่าและบรรทัดฐานของรัฐและชนกลุ่มใหญ่บางส่วนมาเป็นของชาวขมจึงน่าก่อให้เกิดประโยชน์และสามารถใช้เป็นส่วนหนึ่งของยุทธวิธีในการปรับตัวของชาวขม เพื่อเอาตัวรอดและดำรงชีวิตอยู่ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของรัฐชาติ ซึ่งจากการศึกษาดังกล่าวจึงได้ค้นพบกลยุทธ์การต่อรองของชาวขมมีดังนี้

5.1.1 การนำเสนอตัวคนใหม่ของชาวขมในฐานะชุมชนอนุรักษ์ป่าและสิ่งแวดล้อม

ด้วยเงื่อนไขในปัจจุบันที่สถานการณ์การลดลงของพื้นที่ป่าไม้ และการที่พ่อหลวงหว่างได้กล่าวไว้ถึงเรื่องพื้นที่ตั้งถิ่นฐานและพื้นที่เพาะปลูกทำกินของชาวขมบ้านริมของนั้น ยังคงตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่อิงผิงขวาและป่าแม่งาว ซึ่งรัฐได้เข้ามาจัดตั้งและประกาศเขตพื้นที่ป่าสงวนเมื่อปีพ.ศ. 2515 โดยสวมรอยการเป็นนักอนุรักษ์และผู้จัดการควบคุมผืนป่าอย่างชอบธรรมโดยการอ้างสิทธิความเป็นเจ้าของเหนือพื้นที่ดังกล่าวโดยที่ชาวขมไม่สามารถเข้าถึงสิทธิในการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ได้ตามเดิมด้วยการถูกมองว่าวัฒนธรรมการผลิตของชาวขมนั้นมีส่วนต่อการทำลายพื้นที่ป่าไม้ แม้ว่าชาวขมจะได้เข้ามาใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าแห่งนี้ในการตั้งถิ่นฐานและทำการเพาะปลูกของชาวขมบ้านริมของก่อนหน้านี้แล้วก็ตาม

ในปัจจุบันแม้ว่าเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้จะยังคงอนุญาตให้ชาวขมริมของสามารถใช้พื้นที่ในการตั้งถิ่นฐานและทำการเพาะปลูกในเขตพื้นที่เดิมภายใต้ขอบเขตที่รัฐได้กำหนดให้ไว้ก็ตาม หากแต่พ่อหลวงหว่างและชาวขมริมของกลับยังคงมีความรู้สึกไม่มีความมั่นคงในการดำรงชีวิตเมื่อที่ดินที่พวกเขาใช้อยู่นั้น ยังคงไม่ได้รับการออกเอกสารสิทธิครอบครองได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย “ทุกวันนี้ ชาวบ้านอยู่ไม่เป็นสุขกันหรอก มีที่ดินมันก็ไม่เหมือนมีหรอก เอกสารสิทธิครอบครองก็ไม่มี ก็ไม่รู้เหมือนกันหากวันไหนเขามาไล่ จะทำอย่างไร ทุกวันนี้ผมจึงต้องพูดต้องบอกชาวบ้านว่าอย่าไปแอบตัดแอบขโมยไม้เผาป่า เคียวมันจะไม่มีที่ให้อยู่เอามันจะลำบาก”

ประกอบกับบริบทของการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ได้ทำให้ชาวขมตกอยู่ภายใต้สถานการณ์ของการถูกมองอย่างมีอคติจากรัฐด้วยข้อกล่าวอ้างในเรื่องของการทำลายป่าและสิ่งแวดล้อมจากระบบการผลิตแบบดั้งเดิม

สิ่งเหล่านี้ทำให้ชาวขมุบ้านริมของตระหนักดีว่าพื้นที่ในบริเวณหมู่บ้านริมของดังกล่าวไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ดั้งเดิม พื้นที่ทำเพาะปลูกทำกินหรือแม้กระทั่งผืนป่าโดยรอบหมู่บ้านริมของที่พวกเขาเคยมีสิทธิเข้าถึงสิทธิในการใช้ประโยชน์ได้อย่างเสรีนั้น ล้วนแล้วแต่อยู่ภายใต้การครอบครองของรัฐ ผู้มีอำนาจสิทธิขาดในการกำหนดชะตาชีวิตของพวกเขาในการที่จะอนุญาตให้ดำรงชีพอยู่ต่อในพื้นที่หรือขับไล่ให้ออกจากพื้นที่ได้ตลอดเวลา โดยเฉพาะเมื่อไหร่ก็ตามที่พวกเขากระทำผิดหรือละเมิดต่อกฎข้อบังคับที่เจ้าหน้าที่รัฐ (กรมป่าไม้) ได้กำหนดไว้ แม้ว่าชาวขมุจะอ้างสิทธิในฐานะ “การเป็นผู้มาอาศัยอยู่ก่อน” ที่กฎหมายจะประกาศใช้และได้รับการอนุญาตจากเจ้าหน้าที่รัฐแล้วก็ตาม

จากสถานการณ์ความไม่มั่นคงในชีวิตและไร้ซึ่งสิทธิการครองในพื้นที่ดังกล่าวได้ทำให้ชาวขมุรู้ว่า หากเมื่อใดที่พวกเขากระทำความผิดหรือฝ่าฝืนต่อกฎเกณฑ์ที่กรมป่าไม้กำหนดไว้ โดยเฉพาะการบุกรุกแผ้วถางพื้นที่ป่าไม้เพิ่มเติม พวกเขาก็มีโอกาสที่จะถูกเจ้าหน้าที่ป่าไม้จับกุมหรือถูกขับไล่ออกจากพื้นที่บ้านริมของซึ่งถือได้ว่าเป็นผืนดินเพียงผืนเดียวของชาวขมุริมของส่วนใหญ่ที่พวกเขามีอยู่ในชีวิต ดังนั้นชาวขมุริมของจึงเรียนรู้ว่าการเชื่อมความสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่รัฐ ในแง่ของการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้และการแสดงตัวตนให้สอดคล้องกับความคาดหวังของรัฐ โดยเฉพาะการช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและไม่กระทำผิดหรือฝ่าฝืนต่อกฎระเบียบข้อบังคับของกรมป่าไม้แล้วนั้น พวกเขาก็ยังคงมีสิทธิที่จะดำรงชีวิตอาศัยอยู่ในพื้นที่บ้านริมของได้อย่างปกติและมั่นคงต่อไป

เมื่อคำเตือนครั้งสุดท้ายของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ที่ได้เข้ามาสั่งห้ามไม่ให้ชาวขมุเข้าไปทำอะไรในเขตป่าสงวนอย่างเด็ดขาดเมื่อ พ.ศ.2520 ซึ่งชาวขมุต่างรับรู้ได้ถึงความเข้มงวดและเอาจริงของเจ้าหน้าที่รัฐ ดังนั้นด้วยความหวาดกลัวต่อการถูกจับและการถูกขับไล่ออกจากพื้นที่ ชาวขมุริมของจึงได้ทำการปฏิบัติตามคำสั่งดังกล่าวอย่างเข้มงวด โดยการไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับพื้นที่ป่าไม้ที่อยู่ นอกเหนือจากที่กรมป่าไม้อนุญาตและได้กลายเป็นข้อปฏิบัติร่วมกันของชาวขมุริมของตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา แม้ว่าชาวขมุจะต้องเห็นพื้นที่ปลูกข้าวที่ตนเองเคยใช้เพาะปลูก ถูกแทนที่ด้วยการนำกล้าพันธุ์ต้นสักเข้ามาปลูกแทนที่ไร่ของพวกเขา แต่ก็ไม่มีใครกล้าคัดค้านต่อปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ดังกล่าว เพราะพวกเขารู้ดีว่าตนเองไม่มีอำนาจใดที่สามารถนำไปต่อรองกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้ หากแต่ยังได้ให้คำมั่นสัญญาแก่เจ้าหน้าที่รัฐว่า “พวกเขาจะช่วยดูแลป่าและไม่ให้ชาวบ้านเข้าไปทำอะไรอีก”

สัมภาษณ์ ตาอิน อายุ 76 ปี วันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2552

แต่ด้วยภาษาที่เจ้าหน้าที่รัฐใช้ในการติดต่อสื่อสารซึ่งยากต่อการเข้าใจของชาวมุ
รวมถึงการขาดแคลนที่ดินสำหรับทำการเพาะปลูก จึงทำให้มีชาวมุบางส่วนพยายามลักลอบเข้าไป
ทำการปลูกข้าวไร่ แต่ก็ได้รับการห้ามปรามจากชาวบ้าน ดังนั้นในราวปีพ.ศ.2530 จึงได้มีการ
ประชุมกับชาวมุทุกคนในหมู่บ้านเพื่อให้เข้าใจถึงผลลัพธ์ที่จะตามมาและร่วมมือกันดูแลไม่ให้ใคร
เข้าไปบุกกรุกป่าในบริเวณนอกเขตหมู่บ้าน จนเกิดการตั้งกฎหมู่บ้านเกี่ยวกับการรักษาและใช้พื้นที่
ป่าไม้ขึ้นมา²⁶ ข้อตกลงดังกล่าวถูกนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันของชาวมุในชุมชนบ้าน
ริมของกันอย่างเข้มงวดภายใต้ความกลัวต่อการถูกจับกุมและการถูกขับไล่ออกจากพื้นที่ แม้ว่า
ผืนป่าจะเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวมุก็ตาม

กฎข้อบังคับดังกล่าวได้ถูกนำมาใช้ปฏิบัติเพื่ออย่างเข้มงวดเพื่อแสดงให้เห็นเจ้าหน้าที่ป่าไม้
เห็นถึงความเอาใจใส่ และให้ความร่วมมือปฏิบัติตามคำสั่งของรัฐ ซึ่งคาอินได้สะท้อนผ่าน การที่
เคยมีชาวมุที่ขาดแคลนที่ดินครอบครัวหนึ่ง แอบเข้าไปในป่าเพื่อจะทำข้าวไร่ แต่ถูกชาวบ้านห้าม
และทำการดักเตือนไว้ก่อน แต่ต่อมาก็ทำการฝ่าฝืนอีกครั้งเลยถูกชาวบ้านขับไล่ออกจากหมู่บ้านไป
ทั้งนี้การทำผิดกฎของหมู่บ้านอาจเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งการเผชิญต่อข้อหาการบุกรุกทำลายป่าได้หากมี
ชาวมุคนไหนถูกเจ้าหน้าที่ป่าไม้จับกุม ซึ่งจะมีผลต่อความมั่นคงในการอาศัยอยู่ในพื้นที่ของ
ชาวมุเป็นอย่างมาก “ก็เห็นใจเขาอะ ไม่มีที่มิทางทำกินเหมือนแต่ก่อน แต่ก็ไม่รู้จะทำอย่างไร
ถ้าไม่ทำ เดียวก็จะพลอยโดนไล่ออกกันหมดหมู่บ้าน

นอกจากกฎของหมู่บ้านแล้วภายในหมู่บ้านริมของก็ยังคงมีการนำกฎเกณฑ์การจัดการ
ป่าตามแบบจารีตมาปรับใช้เพื่อตอบโต้กับภาพที่ชาวมุถูกมองว่าเป็นชาวเขากลุ่มหนึ่งที่ทำลายป่า
และขาดการอนุรักษ์ ซึ่งคาอินเล่าให้ฟังว่าเมื่อสมัยมาอยู่ใหม่ๆ ชาวมุริมของได้แบ่งพื้นที่ออกเป็น
พื้นที่ตั้งของหมู่บ้าน ซึ่งถัดจากพื้นที่ตั้งหมู่บ้านไป จะเป็นพื้นที่ป่า “ซังเจ๊ะ” หรือพื้นที่ป่าช้า ซึ่ง
ชาวมุใช้สำหรับฝังศพและประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย ซึ่งปัจจุบันมีพื้นที่ประมาณ 40 ไร่
ซึ่งพื้นที่ป่าดังกล่าวถือเป็นพื้นที่ที่ชาวมุสงวนรักษาห้ามมิให้มีการเข้าไปใช้ประโยชน์อย่างเด็ดขาด

²⁶ 1. ห้ามบุกรุกทั้งภายในและภายนอกแผ้วถางหรือตัดไม้ในเขตพื้นที่ป่าสงวน หากจับได้จะถูกปรับและดักเตือน หากยังคงฝ่าฝืน
ข้อบังคับอีกก็จะถูกขับไล่ออกจากหมู่บ้านและจับส่งให้ทางการ

2. ไม้ไผ่หรือไม้ที่ล้มตายตามธรรมชาติสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ แต่ห้ามตัดนำไปขายและต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะ
กรรมหมู่บ้าน

3. ของป่าสามารถเก็บหามาใช้เพื่อบริโภคได้

4. ห้ามบุคคลภายนอกหมู่บ้านเข้ามาตัดไม้ในเขตของหมู่บ้าน หากจับได้จะถูกปรับและดักเตือน หากยังคงฝ่าฝืนข้อบังคับอีกก็จะ
ถูกจับส่งทางการ

5. บริเวณพื้นที่ป่าช้าและศาลผีประจำหมู่บ้านห้ามไม่ให้ใครเข้าไปตัดไม้หรือดักสัตว์ทุกชนิด

(สัมภาษณ์นายฟอง เซอเมิน อดีตผู้ใหญ่ชาวมุบ้านริมของ เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2552)

ประกอบกับความเชื่อที่ของชาวมุขที่พื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่แห่งความน่ากลัว ดังนั้น พื้นที่บริเวณนี้ จึงเป็นพื้นที่ที่อุดมไปด้วยต้นไม้ใหญ่ ถัดจาก “ซังเจ๊ะ” จะเป็นพื้นที่ “ปริเระ” คือ เป็นพื้นที่ป่ารอบ หมู่บ้าน ที่ชาวมุขสามารถเข้าใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ โดยเฉพาะการใช้ในการเพาะปลูกข้าวไร่ และ ถัดจากปริเระ ออกไปก็จะเป็น ปริคัง คือ ป่าคิงคิงหรือป่าต้นน้ำ ซึ่งเป็นเหนือจากป่าช้าแล้ว ปริคัง ถือเป็นพื้นที่ป่าอีกแห่งหนึ่งซึ่งมีต้นไม้ใหญ่จำนวนมากที่ชาวมุขไม่อนุญาตให้เข้าไปแผ้วถางหรือ บุกเบิกเด็ดขาด หากแต่จะเป็นพื้นที่ที่ชาวมุขส่วนใหญ่จะเข้าไปใช้ประโยชน์ในการหาของป่าและ ถ่าสัตว์ นอกจากนี้การที่พื้นที่ดังกล่าว ชาวมุขยังเชื่อว่ามีผีสิงสถิตอยู่ในต้นไม้ใหญ่เหล่านั้นเป็น จำนวนมาก การที่ใครไปตัดหรือนำไม้ที่หักมาใช้โดยไม่ได้ทำพิธีหรือขออนุญาตมักจะถูกผีทำร้าย

ดังนั้น ภาพของการจัดการป่าของชาวมุขแบบดั้งเดิมนั้น ได้แสดงให้เห็นว่า ชาวมุขเองก็ ไม่ได้เป็นกลุ่มที่ต้องการเข้าไปทำลายพื้นที่ป่า โดยหวังเพียงเพื่อต้องการไปบุกเบิกป่าสำหรับทำการ เพาะปลูกเท่านั้น หากแต่ชาวมุขเองก็ยังคงมีการจัดการป่าเพื่อสงวนและอนุรักษ์พื้นที่ป่า ซึ่งเป็น แหล่งทรัพยากรที่สำคัญของพวกเขาไว้ด้วยเช่นเดียวกัน

นอกจากนี้ภายใต้กระแสการเคลื่อนไหวในระดับประเทศที่เรียกร้องให้ชุมชนเข้ามามี ส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องของการจัดการป่าชุมชนใน ระดับประเทศ โดยในปีพ.ศ. 2551 พ่อหลวงหว่างได้มีโอกาสเข้าไปอบรมป่าชุมชน ซึ่งจัดขึ้นโดย สำนักจัดการทรัพยากรกรมป่าไม้ที่ 2 จังหวัดเชียงราย ภายหลังจากนั้นจึง ได้มีการประชุมกับ ชาวบ้านภายในหมู่บ้านริมของเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนของบ้านริมของขึ้นช่วงต้นปีพ.ศ. 2552 เพื่อขอความคิดเห็นจากชาวมุขภายในหมู่บ้านเพื่อใช้พิจารณาตัดสินใจถึงข้อดีข้อเสียหากมีการ จัดตั้งป่าชุมชนขึ้นมาภายในหมู่บ้าน ซึ่งแม้ว่าชาวมุขส่วนใหญ่จะเคยได้ยินถึงคำว่า ป่าชุมชน มาแล้ว ก็ตาม แต่ส่วนใหญ่ยังคงไม่เข้าใจว่าป่าชุมชนเป็นอย่างไร หากแต่เมื่อสอบถามชาวมุขส่วนใหญ่รู้แต่ เพียงว่าการมีป่าชุมชนจะช่วยให้พวกเขาถูกมองว่าเป็นหมู่บ้านของอนุรักษ์ป่า ปกป้องป่า ซึ่งน่าจะเป็น สิ่งดีที่ช่วยให้รัฐและคนทั่วไปไม่มองว่าชาวมุขเป็นชาวเขาที่ทำลายป่าเพียงอย่างเดียว

จนเมื่อมีการพิจารณาถึงข้อดีและข้อเสียแล้ว ชาวมุขส่วนใหญ่มีความเห็นว่า การมีป่า ชุมชนสามารถสร้างการยอมรับจากรัฐ เจ้าหน้าที่ป่าไม้และผู้คนภายในพื้นที่ในฐานะของการเป็น หมู่บ้านที่อนุรักษ์ป่า ก่อนที่ในเวลาต่อมาชาวมุขจะได้จัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนและได้เดินทาง สํารวจพื้นที่ป่าพร้อมกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้เพื่อจำแนกแยกแยะเขตป่าอนุรักษ์ ป่าใช้สอย และพื้นที่ ทำกินซึ่ง ได้พิจารณาให้มีความสอดคล้องกับรูปแบบการจัดการป่าที่ชาวมุขเคยได้ทำมา และได้มี การจัดตั้งป่าชุมชนบ้านริมของขึ้นมาอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 31 สิงหาคม ปีพ.ศ. 2552 โดยมี เจ้าหน้าที่ป่าไม้อำเภอเวียงแก่น เจ้าหน้าที่ป่าไม้เขตจังหวัดเชียงราย ดำรง เข้าร่วมสำรวจแนว ป่าชุมชนของชาวมุขริมของ และสำหรับกฎระเบียบการลงโทษสำหรับผู้กระทำผิดฝ่าฝืนกฎระเบียบ

ข้อห้ามในเขตป่าชุมชนจะถูกกำหนดขึ้น โดยเป็นข้อตกลงร่วมกันโดยชาวขมุภายในหมู่บ้านริมของ ซึ่งมีบทลงโทษที่รุนแรงเพื่อใช้ป้องกันการฝ่าฝืนต่อกฎระเบียบข้อห้ามในเขตป่าชุมชน ทั้งนี้หากชาวขมุช่วยกันรักษาให้พื้นที่ป่าดังกล่าวมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้นเท่าไรก็จะเป็นตัวที่จะใช้ชีวิตการยอมรับจากผู้คนภายนอกและรัฐต่อการเป็นหมู่บ้านที่ “อนุรักษ์ป่า” และสร้างความชอบธรรมให้กับชาวขมุในการอาศัยอยู่ในพื้นที่มากขึ้น

5.1.2 การนำเสนอตัวตนใหม่ในฐานะการเป็น “พลเมืองที่ดี” ในรัฐไทย

นอกจากการพยายามนำเสนอตัวตนใหม่ในฐานะของการเป็นกลุ่มคนผู้รักป่าและการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับนโยบายและความคาดหวังของรัฐภายใต้กระแสของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อหนีห่างจากการถูกมองว่าเป็นการทำลายทรัพยากรแล้วนั้น ในอีกด้านหนึ่งการที่ชาวขมุริมของมีถิ่นฐานที่อยู่อาศัยในบริเวณพื้นที่ชายแดนของประเทศและห่างไกลจากอำนาจรัฐซึ่งไม่เคยสถาปนาอำนาจของตนเองได้อย่างเบ็ดเสร็จสมบูรณ์ ได้กลายเป็นอีกเงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้ชาวขมุถูกมองอย่างเหมารวมว่าต่อการมีส่วนร่วมและสนับสนุนการเข้ามาของสิ่งผิดกฎหมาย ยาเสพติด แรงงานต่างด้าวหรือแม้กระทั่ง เชื้อโรคต่างๆซึ่งเข้ามาแฝงอยู่กับอยู่ตามริมชายขอบชายแดนของประเทศ โดยมีผลกระทบทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นอันมีความหลากหลายซับซ้อนในพื้นที่สองฟากฝั่งของเมืองชายแดนเหล่านี้ซึ่งความเป็นชาติพันธุ์และพรมแดนทางวัฒนธรรมยังถือเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในชีวิตประจำวันของพวกเขาอย่างเข้มข้นอยู่ก็ตาม โดยเน้นอุดมการณ์ชาตินิยมที่เน้นความเป็นหนึ่งเดียวซึ่งถือเป็นสิ่งที่อันตรายมากต่อชาวขมุและผู้คนชายแดน แม้ว่าผู้คนบางกลุ่มจะได้อาศัยกลายเป็นพลเมืองไทยแล้วก็ตาม หากแต่ภาพความแตกต่างทางชาติพันธุ์ที่มีได้มีประวัติศาสตร์ร่วมกันหรือมีความเป็นไทยแท้ดั้งเดิมก็ทำให้ชาวขมุยังคงถูกจัดวางไว้ภายใต้กลุ่มคนที่ยังคงมีวิถีชีวิตที่แตกต่างและไม่ถูกกลืนรวมเข้าไปเหมือนกับกลุ่มคนส่วนใหญ่ในชาติซึ่งมีปรากฏให้เห็นอยู่ตลอดเวลา

ดังนั้นภาพการนำเสนอตัวตนใหม่ในฐานะของการเป็นพลเมืองชาวเขาที่ดีเพื่อปรับความสัมพันธ์กับรัฐ จึงได้กลายเป็นยุทธวิธีที่ชาวขมุเลือกใช้เพื่อสร้างความชอบธรรมในการอาศัยอยู่ในประเทศไทยและแสดงให้เห็นว่าชาวขมุสามารถที่จะเข้าไปเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศได้เพื่อลดช่องว่างของความแตกต่างทางชาติพันธุ์ให้น้อยลง ซึ่งจากการศึกษาพบว่าสามารถแบ่งแยกยุทธวิธีการดังกล่าวได้เป็น 3 ลักษณะที่สำคัญ คือ 1.การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของรัฐ 2.การสร้างชุมชนปลอดยาเสพติด ซึ่งจะได้นำกล่าวถึงดังต่อไปนี้

ลักษณะที่หนึ่ง การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของรัฐ

ผู้เฒ่าเฒ่ามักจะบ่นกล่าวถึงกลุ่มหนุ่มสาวขมุอยู่ทุกเมื่อเกี่ยวกับเรื่องของการแต่งกายแบบ คั้งเดิมของชาวขมุที่แทบจะเลือนหายหรือ ไม่มีใครนิยมนำออกมาสวมใส่ให้เห็นกันมากนัก เพราะส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลจากเสื้อผ้าสมัยใหม่ที่สวมใส่สบาย สะดวก ราคาไม่แพงและทันสมัย หากแต่ทุกครั้งทีพ้อหลวงหว่างประกาศเสียงตามสายยามเช้าตรู่ (เป็นภาษาขมุ) เพื่อประกาศให้ชาวบ้านรับรู้ว่าทางหน่วยงานรัฐมีการจัดกิจกรรมและขอร้องให้ส่งตัวแทนไปเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น งานเฉลิมพระชนพรรษาสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถ งานเทศกาลส้มโอเวียงแก่น งานรดน้ำคำหัวหน้าอำเภอเวียงแก่น นายกเทศบาลเหล่าเยาวในงานประเพณีสงกรานต์ งานเฉลิมพระชนมพรรษา งานต่อต้านยาเสพติด งานประกวดกระทงและนางนพมาศในประเพณีลอยกระทงของตำบลเหล่าเยาว หรือแม้กระทั่งงานผู้ว่าพาเที่ยววันเดียวเที่ยวเชียงรายซึ่งได้มีการแวะถ่ายรูป ชมวิว ณ จุดชมวิวย่านริมของซึ่งถือเป็นสถานที่แวะพักรถและมีทัศนียภาพที่สวยงามสามารถมองเห็นภาพสายน้ำและประเทศทั้งสองฝากฝั่งโขงได้อย่างชัดเจน

ภาพที่ผู้ศึกษามักจะเห็นคือ ความกระตือรือร้นของชาวบ้านที่จะไปหาตัวแทนของแต่ละครอบครัว พร้อมกับการแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่าขมุเพื่อรอเวลาขึ้นรถผู้ใหญ่นำไปยังสถานที่จัดงานต่างๆ ซึ่งในแต่ละครั้งที่มีการจัดกิจกรรมจะต้องมีตัวแทน ชาวขมุ ไปร่วมงาน ไม่น้อยกว่า 20 คนขึ้นไป แม้ว่าบ่อยครั้งที่งานกิจกรรมต่างๆที่รัฐจัดขึ้นนั้นจะอยู่ในช่วงเวลาที่ชาวบ้านต้องเร่งทำการเพาะปลูกหรือเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตรก็ตาม พร้อมกับการจัดเยาวชนไปโชว์การแสดงของของชนเผ่าขมุทุกครั้งที่ได้มีการร้องขอจากทางหน่วยงานต่างๆของรัฐ แม้ว่าบางครั้งเยาวชนเหล่านี้จะต้องขาดเรียนเพื่อมาแสดงหรือบางครั้งก็แทบจะไม่ได้มีเวลาได้เตรียมตัวเนื่องจากได้รับรู้ข่าวเพียง 1-2 วัน ก่อนที่จะต้องไปแสดงก็ตาม ดังที่พี่ผิน หญิงสาวชาวขมุวัย 32 ปี ได้กล่าวแสดงความรู้สึกออกมา ในขณะที่กำลังนั่งรอรถพ้อหลวงเพื่อไปร่วมงานเทศกาลส้มโอของอำเภเวียงแก่นว่า

“ใจจริงทุกคนก็ไม่ได้อยากทำงานในไร่ ต้องเสียเวลาทำมาหากิน หรือต้องให้ลูกหลานมันหยุดเรียนหรอก แต่พ้อหลวงก็เคยเรียกชาวบ้านมาประชุม เพื่อขอร้องให้ทุกคนเสียสละเวลาเพื่อส่วนรวม เพราะหมู่บ้านอื่นเขาก็ยังไปร่วมได้แล้วเราเป็นคนในพื้นที่ เป็นขมุไทยก็ต้องไปได้ไม่ใช่พอเวลามีปัญหาอะไรก็จะให้ เขามาช่วยเหลืออย่างเดียว ทีเวลาเขามาขอร้องบ้างไม่ให้ความร่วมมือมันก็จะไม่ดี ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ก็ให้ความร่วมมือกันดี เพราะเห็นว่ามันเป็นสิ่งจำเป็นและมันก็ได้ต้องไปทุกวัน”

นอกจากการพยายามเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆที่รัฐได้ร้องขอแล้วนั้น ผู้ศึกษา ยังพบว่าชาวขมุยังพยายามที่จะเข้าร่วมการแข่งขันประกวดความสามารถในกิจกรรมต่างๆที่รัฐได้ จัดขึ้น โดยเฉพาะการแข่งขันประกวดรถกระทงและนางนพมาศประจำปีของตำบลหลายาง ซึ่งใน การประกวด รถกระทงและนางนพมาศประจำปีเมื่อวันที่ 2-3 พฤศจิกายนปีพ.ศ.2552 พวกเขาได้รับ รางวัลชนะเลิศของตำบล ซึ่งการที่ชาวขมุเข้าร่วมประกวดในกิจกรรมต่างๆที่ทางภาครัฐ ได้จัดขึ้นมานั้น มิใช่เพียงเพื่อต้องการหวังที่จะชนะเลิศเพียงอย่างเดียวเท่านั้น หากแต่พวกเขายังต้องการแสดง ให้เห็นว่า พวกเขาให้ความสำคัญและการเอาใจจริงเอาใจลงในกิจกรรมหรืองานต่างๆที่รัฐขอร้องให้เข้า ร่วมหรือจัดขึ้นและยังเป็นการสร้างสายสัมพันธ์อันดีให้เกิดระหว่างชาวขมุกับรัฐ ดังที่ผู้ใหญ่บ้าน สว่าง บุญยงค์ ได้กล่าวเอาไว้ว่า

“การที่คนขมุไปเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ นั้น มันไม่ใช่ว่าพวกผมไปเพราะความ สนุกสนานเท่านั้น แต่พวกผมเขายังอยากให้คุณข้างนอก ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่รัฐ คนเผ่าอื่นๆ เขาเห็นว่า พวกผมก็ให้ความสำคัญในงานกิจกรรมต่างๆที่จัดขึ้นไม่ว่าในตำบล ในอำเภอหรือนอกอำเภอก็ตาม อีกอย่างมันก็ยังจะช่วยทำให้คนเขาเห็นว่าขมุเราก็มีความสามารถและให้ความร่วมมือในการร่วมทำ กิจกรรมต่างๆในพื้นที่ไม่ได้ด้อยไปกว่าหมู่บ้านอื่นๆ อย่างที่เราไปประกวดได้รางวัลชนะเลิศในงาน กระทงของตำบลที่ผ่านมา ทั้งนี้ก็เพื่อว่าเวลาเรามีปัญหาอะไรเขาจะได้เห็นออกเห็นใจช่วยเหลือเราได้ บาง ไม่ใช่ว่าจะหวังเอาแต่จากคนอื่นอย่างเดียว โดยไม่ได้ช่วยเหลือหรือไปเข้ากิจกรรมกับเขาเลยก็ เป็นไปไม่ได้”

ลักษณะที่สอง การพยายามนำเสนอภาพลักษณ์ใหม่ในฐานะชุมชนปลอดภัยเสพติด

การที่หมู่บ้านริมของ เป็นพื้นที่ติดกับชายแดน ประกอบกับภาพลักษณ์ของชาวขมุยัง ถูกมองว่าเป็นชาวเขาซึ่งเป็นภาพที่มักถูกนำไปเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับยาเสพติดอยู่เสมอ ทั้งในฐานะ ของการเป็นผู้ค้าและผู้เสพ จึงทำให้ชาวขมุเองก็คงที่จะหนีต่อภาพลักษณ์ดังกล่าว ได้ยากนัก แม้ว่า ชาวขมุจะไม่ได้เป็นที่จับตามองหรือมักมีส่วนเข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติดเหมือนเช่นกลุ่ม ชาติพันธุ์อื่นในพื้นที่ โดยเฉพาะกลุ่มของชาวม้ง ที่มักเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกจับตามองจากรัฐและ นำไปเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับยาเสพติดอยู่เสมอ

แม้ว่าในอดีต คาอิน ชาวขมุวัย 76 ปี จะได้เล่าว่า เมื่อเข้ามาตั้งบ้านเรือนใหม่ๆนั้น ชาวขมุเองก็ได้มีการสูบฝิ่นกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่พวกเขาเคยทำมาตั้งแต่สมัยอยู่ในประเทศลาว แต่ต่อมา เมื่อเจ้าหน้าที่ได้เข้ามาสั่งห้ามสูบฝิ่น เมื่อฝิ่นกลายเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมายภายในประเทศไทยตั้งแต่ใน ช่วงทศวรรษที่ 2500 ดังนั้นชาวขมุเลยได้หารีหรือร่วมกันเกี่ยวกับการเลิกสูบฝิ่น ทั้งนี้เพราะชาวขมุรู้ว่า

การสูบฝิ่นนั้นอาจทำให้พวกเขาถูกจับและนำไปสู่การถูกขับไล่ออกจากหมู่บ้านได้ โดยเฉพาะในช่วงเวลาดังกล่าวที่พื้นที่ชายแดนเต็มไปด้วยความเข้มงวดเพื่อรักษาความมั่นคงของชาติ

แต่ในปัจจุบันเมื่อฝิ่นได้มีการลดจำนวนลงและหายไปจากหมู่บ้านของชาวขมุริมของแล้วก็ตาม แต่สถานการณ์การแพร่ระบาดของยาบ้ากลับเข้ามาแทนที่ จนได้มีเหตุการณ์ทะเลาะวิวาทเมื่อปีพ.ศ.2545 จนถึงเสียชีวิตภายในหมู่บ้านรวมถึงข่าววัยรุ่นภายในหมู่บ้านเสพยาบ้าจนเสียชีวิต ซึ่งได้เผยแพร่เป็นที่รับรู้ต่อสาธารณชน จนทำให้ภาพลักษณ์ของชาวขมุริมของ ถูกมองจากคนภายนอกว่าเป็นหมู่บ้านคนติดยาเสพติด ดังนั้นเมื่อเกิดเหตุการณ์ดังกล่าว พ่อหลวงหว่างผู้ใหญ่วัยหนุ่มของ จึงได้มีการตรวจสอบผู้คนภายในหมู่บ้าน พร้อมกับขอเจ้าหน้าที่ตำรวจช่วยเข้ามาตรวจสอบในพื้นที่เพื่อแสดงความบริสุทธิ์ใจ ซึ่งก็ไม่ได้พบยาเสพติดเพิ่มเติม และต่อจากนั้นไม่นาน พ่อหลวงหว่างจึงได้มีการประกาศออกกฎหมายไม่ให้ชาวบ้านยุ่งเกี่ยวและนำยาเสพติดเข้ามาภายในหมู่บ้านซึ่งโทษของผู้ที่ฝ่าฝืนนั้น พ่อหลวงกล่าวว่าจะทำการตัดเดือนเพียงครั้งเดียว หากยังฝ่าฝืนจะถูกแจ้งจับดำเนินคดีและจะถูกขับไล่ออกจากหมู่บ้าน

“เดี๋ยวนี้ผมออกกฎ ใครยังเสพยาอยู่ เดือนไม่ฟังจะเอาตำรวจมาจับ และจะให้ออกจากหมู่บ้านไป เพราะมันเสียหายกับคนในหมู่บ้าน เขาจะเรว่าเรามันเป็นพวกขี้ยาอีก แต่คืนะชาวบ้านก็ให้ความร่วมมือดูแลลูกหลานกันดี”

การที่ชาวบ้านต้องถูกไล่ออกจากหมู่บ้านนั้นเป็นสิ่งที่ชาวขมุไม่ยอมให้เกิดขึ้นมา ทั้งนี้ชีวิตทุกวันนี้ของพวกเขาแทบจะไม่มีที่อยู่ที่ยืนอย่างเพียงพออยู่แล้ว การโดนไล่ออกจากพื้นที่จึงเป็นสิ่งที่ชาวขมุไม่ยอมให้เกิดขึ้นกับครอบครัวของชาวขมุเอง นอกจากนี้ภายในหมู่บ้านก็ยังได้มีการจัดตั้งชุดรักษาความปลอดภัยขึ้นมาช่วยดูแลความปลอดภัยของหมู่บ้านพร้อมกับระงับภัยยาเสพติด เพื่อป้องกันการลักลอบเสพยาและค้ายาเสพติด นอกจากนี้เวลาที่ผู้ศึกษาเข้าไปอยู่ในพื้นที่ศึกษาก็มักจะได้ยินเสียงตามสายประจำหมู่บ้าน ได้ประกาศทั้งภาษาขมุและภาษาไทยเพื่อเตือนชาวขมุในหมู่บ้านให้ช่วยกันสอดส่องดูแลเรื่องยาเสพติดภายในหมู่บ้านอยู่เป็นประจำ ดังนั้น การพยายามสร้างหมู่บ้านให้ปลอดภัยจากยาเสพติดของชาวขมุ นั้น จึงเป็นการพยายามสร้างการยอมรับและความชอบธรรมให้กับตัวเองในการสร้างพื้นที่ทางสังคม

5.2 การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางสังคมในระดับชีวิตประจำวันเพื่อจัดวางตัวตนในบ้านใหม่

ในขณะที่ลักษณะทางชาติพันธุ์ของผู้คนกลุ่มต่าง ๆ นั้น มิใช่เป็นสิ่งที่เกิดเองจากธรรมชาติหรือสายโลหิต หากแต่เป็นกระบวนการที่เกิดจากการหล่อหลอมก่อรูปขึ้นจากวิถีการ

ดำรงชีวิตของผู้คนกลุ่มต่างๆ ในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ความมีสำนึกทางชาติพันธุ์ และพรมแดนทางชาติพันธุ์ซึ่งก็มีได้เกิดขึ้นมาจากลักษณะทางพันธุกรรม หากแต่อาศัยการเลือก หยิบยกลักษณะทางวัฒนธรรมบางอย่างมาเป็นเส้นแบ่งแยกความแตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง ออกจากอีกกลุ่มชาติพันธุ์อีกกลุ่มหนึ่ง จึงนำไปสู่ความรู้สึกแปลกแยกและการถูกจัดวางไว้ภายใต้ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน แม้ว่าการอพยพเคลื่อนย้ายเพื่อข้ามมาอาศัยอยู่ในประเทศ ไทยของชาวมุจะมีมาอย่างเนิ่นนานจนได้รับสถานะความเป็นพลเมืองไทยแล้วก็ตาม หากแต่ ภาพลักษณ์ของชาวมุก็ยังคงถูกมองว่าเป็นคนอื่นในสายตาคนในพื้นที่ โดยเฉพาะกลุ่มของคนเมือง ภายหลังจากการเกิดขึ้นของระบอบชาติที่พยายามสร้างของเป็นหนึ่งให้เกิดขึ้นในสังคม

การพยายามเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ กับกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ การพยายาม ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตประจำวันในมีความสอดคล้องและเป็นที่ยอมรับของคนภายนอกหมู่บ้านทั้ง การปรับเปลี่ยนศาสนานับถือพุทธและคริสต์หรือแม้กระทั่งการพยายามยกระดับคุณภาพชีวิตและ ภาพลักษณ์ของพวกเขาใหม่ โดยผ่านการสร้างบ้านเรือนให้เหมือนบ้านของคนเมืองและ การส่งลูกหลานให้ได้รับการศึกษา จึงกลายมาเป็นที่ที่ชาวมุเลือกใช้ในการปรับความสัมพันธ์ และการต่อรองกับกลุ่มคนภายนอกหมู่บ้าน ดังเช่นที่พ่อหลวงหวาง ได้พูดเมื่อครั้งที่หมู่บ้านริมของมี การจัดงานทอดผ้าป่าว่า “มุอย่างพวกผมมาทีหลัง ดังนั้นเวลาเข้าทำอะไรมันก็ต้องเป็นไปตามที่คน ส่วนใหญ่เขาทำกัน เหมือนสุภายิตที่เขาว่า เข้าเมืองตาหลัว ต้องหลัวตาตาม จะให้มายึดแต่ วัฒนธรรมของตนเองอย่างเดียวนั้นก็ไม่ได้”

5.2.1 การปรับเปลี่ยนศาสนาเพื่อเทียบเคียงความเป็นไทยและการเข้าถึงความช่วยเหลือ

ระบบความเชื่อ วัฒนธรรมและพิธีกรรมของผู้คนในสังคมไทย (ย) ส่วนใหญ่มักถูกจัดวางไว้อยู่บนพื้นฐานของการนับถือศาสนาพุทธเป็นหลักซึ่งมีอิทธิพลต่อชีวิตประจำวันของพวกเขา หากแต่ในความเป็นจริง ศาสนาและระบบความเชื่อของผู้คนในสังคมไทย ก็มักมีการผสมผสาน ของระบบความเชื่อหลายรูปแบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อเรื่องผี ไสยศาสตร์ ความเชื่อในเรื่อง เวทมนต์คาถา เครื่องรางของขลังต่างๆ ความเชื่อเหล่านี้ รวมอยู่อย่างแยกไม่ออกจากระบบความเชื่อ ของคนไทย(ย) (อ้างในยศ สันตสมบัติ, 2543: 171) หากแต่วัฒนธรรม ความเชื่อที่ยึดโยงอยู่กับผีเพียง อย่างเดียว โดยปราศจากแนวทางปฏิบัติของพุทธศาสนาเป็นหลักยึดเหนี่ยวของจิตใจควบคู่กัน เหมือนเช่นชาวมุมนั้น กลับมิได้เป็นสิ่งที่สามารถผสมผสานให้เข้ามาอยู่ร่วมกับความเป็นไทยซึ่ง ต้องเป็นพุทธศาสนิกชนที่คิดควบคู่ไปด้วยได้ จนกลายเป็นเครื่องมือในการแบ่งแยกความเป็นไทย (ย) ออกจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ภายใต้อาณัติภาพลักษณ์ที่ถูกมองว่าเป็นความเชื่อของชาวเขาชาวดอยผู้ล้าสมัย

และไร้ซึ่งหลักธรรมของศาสนาที่จะคอยนำพาชีวิตให้เป็นสุข ในสถานการณ์ดังกล่าวจึงทำให้ชาวขมุพยายามปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ โดยใช้ความเป็นพุทธและคริสต์ที่นอกเหนือจากการเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนส่วนใหญ่ในพื้นที่แล้ว หากแต่ศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ยังได้มีบทบาทสำคัญในการต่อรองและการสร้างพื้นที่ทางสังคมของชาวขมุภายใต้การมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆในพื้นที่ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ 1.การนับถือศาสนาพุทธเพื่อเทียบเคียงความเป็นไทย และ 2.การนับถือศาสนาคริสต์เพื่อเข้าถึงแหล่งทุนและความช่วยเหลือ ซึ่งการเลือกปรับตัวของชาวขมุในสองลักษณะนี้ มักวางอยู่บนพื้นฐานของฐานะทางเศรษฐกิจของแต่ละครัวเรือนและความเชื่อที่สามารถนำมาผสมผสานปรับใช้เพื่อให้เข้ากับความสำเร็จเรื่องผีของชาวขมุ และการเข้าถึงแหล่งความช่วยเหลือ

ลักษณะแรก การนับถือศาสนาพุทธเพื่อเทียบเคียงความเป็นไทย

ตลอดระยะเวลาหลายร้อยปีที่ผ่านมา พุทธศาสนามีความสำคัญอย่างยิ่งต่ออัตลักษณ์ของความเป็นไทย(ย)ในสังคมหมู่บ้าน หัวใจของการเป็นคนไทย(ย) คือ การนับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาท ซึ่งเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่คนไทย(ย)ใช้แยกตัวเองหรือความเป็นหมู่พวกออกจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่อาศัยอยู่โดยรอบ ด้วยการยกเหตุผลสำคัญประการหนึ่งว่า กลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่ไม่ใช่คนไทย(ย) มิใช่ชาวพุทธ ดังนั้นการเป็นคนไทยจึงหมายถึงการนับถือศาสนาพุทธ คนที่มีได้นับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาทเช่นชาวขมุจึงมักที่จะถูกมองว่าเป็นคนอื่น คนนอกสังคมไทย(ย) ที่ไร้ประวัติศาสตร์ร่วมกันและถูกกีดกันอยู่ภายนอกพรมแดนทางชาติพันธุ์ของคนไทย(ย)

ทั้งนี้ในอดีตชาวขมุเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความเชื่อและนับถือผีมาตั้งแต่ครั้งที่พวกเขาอาศัยอยู่ในประเทศลาว และเมื่ออพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศที่คนส่วนใหญ่ นับถือพุทธ ชาวขมุก็ยังคงนับถือผีอย่างเคร่งครัดเหมือนเมื่อครั้งที่ยังอาศัยอยู่ในประเทศลาว โดยไม่ยอมที่จะปรับเปลี่ยนความเชื่อเหล่านั้น จึงทำให้พวกเขามักถูกมองจากกลุ่มคนภายนอกด้วยความแปลกประหลาดและเป็นอื่น อันเนื่องมาจากความแตกต่างที่เกิดจากวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ ภาษาและการแต่งกาย จนทำให้ชาวขมุมักถูกผลักออกนอวงจากกลุ่มคนที่นับถือพุทธ เช่น คนเมืองและคนลาว ที่มีมุมมองว่าหมู่บ้านริมของแห่งนี้เป็นหมู่บ้านของคนที “งมฉาย” “ถ้าสมัย” และไม่ใช่ “ชาวพุทธ”

แต่อย่างไรก็ตาม ศาสนาพุทธเริ่มเข้ามามีบทบาทในชีวิตของชาวขมุเพิ่มมากขึ้น เมื่อความเชื่อเรื่องผีภายในหมู่บ้านเริ่มถูกสั่นคลอนภายหลังจากการที่ลุงมา ชาวขมุวัย 90 ปี ซึ่งเคยเป็นชาวขมุที่มีฐานะดีภายในหมู่บ้านต้องสูญเสียทรัพย์สินสมบัติทุกอย่าง เช่น วัวควายและที่ดินไปใน

การประกอบพิธีกรรมความเชื่อในการเลี้ยงผี จนต้องปรับเปลี่ยน ไปนับถือศาสนาคริสต์ที่ได้เข้ามาเผยแพร่หลักคำสอนภายในหมู่บ้านจนกลายเป็นเรื่องเล่าขานของชาวขมุภายในหมู่บ้านริมของมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ความเชื่อดังกล่าวยังเริ่มถูกลดความสำคัญจากกลุ่มของวัยรุ่นชาวขมุที่เริ่มออกไปรับรู้ถึงวัฒนธรรมภายนอกที่มีมุมมองความเชื่อดังกล่าวว่าเป็นสิ่งที่มลาย ล้าสมัย และไม่หาเหตุผลมาอธิบายได้ จึงเริ่มเกิดการพยายามเปลี่ยนแปลงความเชื่อ ความศรัทธาผ่านการนับถือศาสนาพุทธเข้ามาแทนที่ และนำมาซึ่งความขัดแย้งทางความคิดระหว่างชาวขมุผู้อาวุโสที่ยังคงยึดหลักความเชื่อดั้งเดิมของตนเองกับกลุ่มวัยรุ่นชาวขมุที่ต้องการปรับตัวให้เข้ากับสังคมในพื้นที่ ส่วนชาวขมุในวัยกลางคน (ผู้ใหญ่) ก็มีลักษณะที่พยายามแบกรับความเชื่อทั้งสองด้านซึ่งในด้านหนึ่งก็เป็นความเชื่อดั้งเดิมของพวกเขา ส่วนในอีกด้านหนึ่งก็เป็นความเชื่อของผู้คนส่วนใหญ่ในพื้นที่ที่สามารถสร้างความกลมกลืนและการยอมรับพวกเขามากขึ้นในระดับหนึ่ง

การพยายามปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของชาวขมุ โดยการพยายามแสดงความเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีของชาวขมุเริ่มถูกแสดงออกให้คนภายนอกเห็นผ่านการทำกิจกรรมทางพุทธศาสนา โดยเริ่มจากการที่ชาวขมุได้ออกมาทำบุญตักบาตรให้กับพระสงฆ์ที่ประจำอยู่ในหมู่บ้านจนกลายเป็นภาพที่ผู้คนซึ่งเดินทางผ่านไปมาหรือผู้คนจากภายนอกที่ได้เดินทางเข้ามาดูวายของปัจจัยที่สำนักสงฆ์เริ่มเห็นและคุ้นชิน รวมถึงการร่วมกันเดินขึ้นสำนักสงฆ์เพื่อช่วยกันซ่อมแซมหลังคา ปรับปรุง ทำความสะอาดสำนักสงฆ์ใหม่ และแม้ว่าจะยังเป็นเพียงสำนักสงฆ์ที่เป็นศาลาลำไยบ้านของชาวขมุที่ตีฝาด้วยไม้ไผ่ แต่สำนักสงฆ์แห่งนี้ก็ได้มีความหมายกับชาวขมุในฐานะที่เป็นองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่สำคัญในการบ่งบอกถึงความเป็นชาวพุทธของตนเองต่อกลุ่มคนอื่นในพื้นที่ และถือเป็นสำนักสงฆ์เพียงแห่งเดียวในอำเภอเวียงแก่นที่จัดตั้งขึ้นอยู่ในหมู่บ้านของชาวขมุที่เคยนับถือผีกันอย่างเคร่งครัด

นอกจากนี้ในช่วงปีพ.ศ.2547 ชาวขมุบ้านริมของได้เริ่มนำเสนอความเป็นชาวพุทธที่เข้มข้มมากขึ้น เมื่อเจ้าอาวาสสำนักสงฆ์ในหมู่บ้านริมของจะทำการบวชเณรภาคฤดูร้อนให้กับกลุ่มเด็กและวัยรุ่นชาวขมุภายในหมู่บ้าน ซึ่งกิจกรรมครั้งนั้นก็ได้รับการสนับสนุนจากผู้ปกครองของเด็กและวัยรุ่นชาวขมุให้เข้ารับการบวชเณรในภาคฤดูร้อนภายในหมู่บ้านเป็นอย่างดี ซึ่งการบวชเณรในครั้งนี้อาจถือได้ว่าเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่ชาวขมุพยายามที่จะแสดงให้เห็นถึงความเป็นชาวพุทธของชาวขมุและยังถูกนำมาใช้ในการต่อรองในการนิยามความหมาย การนำเสนอตัวตนเพื่อยืนยันศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกันกับคนอื่นที่อยู่ในพื้นที่ซึ่งมักสร้างภาพของชาวขมุไปติดไว้ใกล้กับความเป็นข้าทาส ดังนั้นภาพของการเป็นชาวขมุที่นับถือพุทธจึงเริ่มกลายเป็นภาพที่ผู้คนในพื้นที่เริ่มพูดถึงและคุ้นชินกันมากขึ้น

“วัดในหมู่บ้านริมของ คงเป็นวัดเดียวในเวียงแก่นที่สามารถอยู่ร่วมกันได้กับชาวขมุ แม้เดี๋ยวนี้เขาจะยังนับถือผี แต่เขาก็ให้ความเคารพนับถือในศาสนาพุทธ เหมือนคนเมืองบ้านเรา ไปดูเถอะขมุในเวียงแก่นบ้านไหน ที่ขมุเขามีการใส่บาตร มีการบวช เข้าวัดเข้าวา แทบจะไม่มี คนที่ผ่านบ้านนี้ไปยังไม่เชื่อเลยว่าเดี๋ยวนี้เขาใส่บาตรให้พระตอนเช้าด้วย”

สัมภาษณ์ พี่อ้อย (คนเมือง) วันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2552

นอกจากนี้การพยายามนำเสนอตัวตนให้ผู้คนภายนอกโดยเฉพาะกลุ่มของคนเมืองและคนลาวในพื้นที่เห็นว่า พวกเขาได้มีการพยายามปรับตัวให้สอดคล้องกับความเชื่อของกลุ่มคนส่วนใหญ่ซึ่งได้แสดงออกมาให้เห็น ดังเช่น ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ของทุกปีจะมีศรัทธาทั้งกลุ่มคนเมืองและคนลาว ที่จะได้เข้ามาถวายสังฆทานและปัจจัยต่างๆเพื่อทำบุญในวันประเพณีปีใหม่เมืองให้กับเจ้าอาวาสสำนักสงฆ์ริมของ ซึ่งชาวขมุริมของก็จะมาเข้าร่วมในการทำบุญด้วยอย่างสม่ำเสมอ พร้อมกับช่วยจัดเตรียมสถานที่ต่างๆไว้ให้กับกลุ่มคนต่างถิ่นที่เดินทางมาเข้าร่วมทำบุญ ซึ่งเมื่อถึงวันงานก็จะมีชาวบ้านทั้งที่เป็นคนลาว คนเมืองและชาวขมุต่างทยอยนำสังฆทานและปัจจัยต่างๆที่ตนเองเตรียมไว้ขึ้นมาถวายยังสำนักสงฆ์ พร้อมทั้งรับสินรับพรจากเจ้าอาวาส ก่อนที่จะกลับก็จะได้มีการสวดมนต์กันก่อนกลับ ซึ่งชาวขมุส่วนใหญ่ก็สามารถท่องบทสวดมนต์ต่างๆ ได้เหมือนชาวพุทธดั้งเดิม ซึ่งก็สร้างความประหลาดใจและความประทับใจให้กับกลุ่มของคนเมืองและคนลาวที่เข้าร่วมทำบุญ

“ตอนมาทำบุญปีที่แล้ว พี่ก็ไม่เห็นเขาสวดมนต์อะไร นั่งไหว้กันเงียบๆ แต่มาปีนี้ (ปีพ.ศ.2552) พี่ไม่คิดเหมือนกันว่าเขาจะสวดมนต์กันได้ ก็รู้สึกแปลกใจเหมือนกัน แต่ใจลึกๆนี้รู้สึกดีใจ ประทับใจเขา พี่ไม่คิดว่าเขาจะเปลี่ยนไปได้เพียงนี้ เพราะสมัยก่อนเห็นเขานับถือผีกันอย่างเคร่งครัด แต่มารวันนี่เขากลับมาศรัทธาเป็นชาวพุทธ เหมือนคนเมืองอย่างพี่ แต่ก่อนตอนมาทำบุญแรกๆนี้ ยังกลัวๆเขาอยู่เลย แต่เดี๋ยวนี้ไม่แล้ว”

นอกจากการที่ชาวขมุพยายามแสดงความเป็นชาวพุทธผ่านในเรื่องของการเลื่อมใสศรัทธา โดยการเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีแล้ว ในด้านพิธีกรรมชาวขมุเองก็ได้มีการปรับตัวโดยการนำรูปแบบผ่าน พิธีกรรมการจัดงานศพ ซึ่งชาวขมุได้นำเข้ามาใช้ในการประกอบพิธีกรรม โดยมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับกลุ่มของคนเมือง ไม่ว่าจะเป็นการนำพระมาสวดศพ มีการนำโล่งศพมาใส่ศพแทนการพันเสื่อ มีปราสาทและพวงหรีดมาห้อย เพียงแต่ชาวขมุจะไม่สามารถทำการเผาศพได้ และจะทำการฝังตามแบบดั้งเดิมของพวกเขาแทน ทั้งนี้มีข้อจำกัดคือที่ตั้งของฌาปนสถานสำหรับเผาศพตั้งอยู่ห่างไกลจากบ้านริมของมาก ดังนั้นศาสนาพุทธจึงถูกนำมาเพื่อใช้เพื่อการสร้างพื้นที่

ทางสังคมของชาวมุ ในการเทียบเคียงความเหมือนกันของตนเองกับกลุ่มคนเมืองและคนลาวที่อยู่ ในพื้นที่ใกล้เคียง และแม้ว่าชาวมุบ้านริมของจะนำเสนอตัวตนในฐานะชาวพุทธเพื่อต่อรองกับ กลุ่มอำนาจในพื้นที่ แต่ถึงอย่างนั้นก็มีความแตกต่างกันในการปฏิบัติหรือการให้การสนับสนุน ในพระพุทธศาสนาของชาวมุในกลุ่มต่างๆ ในหมู่บ้านริมของ กล่าวคือ สำหรับชาวมุที่มีฐานะ ส่วนใหญ่ซึ่งมีทุนทางเศรษฐกิจมากมักจะแสดงความเป็นพุทธของตนเองผ่านการบริจาคที่อยู่ในรูป ของทรัพย์สิน เงินทองหรือของใช้จำนวนมากในการทำบุญแต่ละครั้ง แต่ในขณะที่ชาวมุที่มี ฐานะยากจนซึ่งมีทุนทางเศรษฐกิจน้อยกว่าจะมีกำลังทรัพย์ในการบริจาคหรือทำบุญน้อยกว่า หากแต่พวกเขากลับทดแทนการทำบุญในรูปแบบอื่นๆ โดยเฉพาะการขึ้นมามาช่วยทำความสะอาด สำนักสงฆ์ หรือช่วยเหลือเจ้า อาวาทในยามที่ท่านต้องการให้ช่วยทำสิ่งใด โดยเฉพาะการเปลี่ยน หลังคาสำนักสงฆ์ที่จะต้องทำการเปลี่ยนเกือบทุกปีเพราะเป็นหลังคาที่มุงด้วยหญ้าคา

การที่ชาวมุพยายามหันมาให้ความสำคัญนับถือศรัทธาและนำพิธีกรรมทางศาสนาพุทธเข้า มาปรับใช้ในชีวิตประจำวันของพวกเขา นั้นจึงเป็นสิ่งสะท้อนที่ทำให้เห็นถึงกลวิธีที่สำคัญที่ชาวมุ เลื่อนนำมาใช้ปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับกลุ่มคนส่วนใหญ่ในพื้นที่ที่นับถือศาสนาพุทธ ดังนั้น สำหรับชาวมุริมของแล้วอาจกล่าวได้ว่า ในบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมระหว่าง ผู้คนในท้องถิ่นกับชาวมุริมของนั้น งานบุญและพิธีกรรมทางศาสนาได้กลายเป็นเวทีที่แสดงรูปแบบ การจัดวางตัวตนของชาวมุในบ้านใหม่ (ที่แตกต่างจากในอดีต) อย่างน้อย 2 รูปแบบ คือ แบบแรก เป็นเวทีในการปรับจุดเผชิญหน้ากันของชาวมุและผู้คนอื่นในพื้นที่ กับแบบที่สอง คือ เป็นเวทีใน การรวมแสดงความศรัทธาคือศานตามความเชื่อของผู้คนในสังคมของประเทศไทยที่มักจับเน้น ให้เห็นถึงความ เป็นไทยนั้นต้องอยู่คู่กับศาสนาพุทธ

ลักษณะที่สอง การเลือกนับถือศาสนาคริสต์เพื่อเข้าถึงแหล่งทุนและความช่วยเหลือ

นอกจากการที่ชาวมุจะพยายามปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ความเป็นอื่นที่ถูกมองจากคน ภายนอกด้วยวิธีการปรับเปลี่ยนความเชื่อของตนเองใหม่ โดยการเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของศาสนา พุทธในฐานะพุทธศาสนิกชนที่ดี ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้คนส่วนใหญ่หรือแม้กระทั่งรัฐใช้ในการแบ่งแยก ความเป็นไทย ออกจากกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ แล้วนั้น ศาสนาคริสต์ก็ยังคงเป็นความเชื่อในอีกด้านหนึ่งที่ แม้ว่าจะไม่ได้แสดงถึงความเป็นไทยได้ดีเหมือนศาสนาพุทธก็ตาม หากแต่ศาสนาคริสต์ก็ถือเป็น ศาสนาที่ผู้คนในพื้นที่และในสังคมไทยให้การยอมรับนับถือเป็นจำนวนมาก และสามารถสร้าง ความชอบธรรมให้กับชาวมุบางกลุ่ม โดยเฉพาะชาวมุฐานะยากจน ให้หลุดออกจากภาพของการ ถูกมองว่าเป็นกลุ่มคนที่มีความเชื่อมงาย ไร้สาระ จากความเชื่อเรื่องผีที่ทำให้ชาวมุถูกมองว่าเป็น

กลุ่มคนที่ไร้อารยะธรรม รวมถึงยังสามารถช่วยให้พวกเขาสามารถเข้าถึงแหล่งทุนและความช่วยเหลือต่างๆ ได้อีกทางหนึ่งรวมถึงยังทำให้ชาวขมุสามารถสร้างพื้นที่ทางสังคมให้กับตนเองมากขึ้น

ดังเช่นในกรณีของ ลุงมา ชาวขมุในวัย 90 ปี ได้หันมานับถือศาสนาคริสต์ตั้งแต่เมื่อ 8 ปี (พ.ศ.2546) ที่ผ่านมา ทั้งนี้ในอดีตลุงมาถือเป็นชาวขมุที่มีฐานะในหมู่บ้านริมของ หากแต่ด้วยความเจ็บป่วยของตนเอง และมักถูกทักว่าทำผิดบ่อยครั้ง จึงทำให้ลุงมา นำวัวควายที่ตนเองเลี้ยงไว้ราว 10 กว่าตัวมาเลี้ยงฝืนจนหมด แต่เมื่อความเจ็บป่วยยังไม่หายและยังถูกหมอฟันทำให้เลี้ยงฝืนเช่นเดิม ลุงมา จึงต้องยอมขายที่ เพียงไร่ละ 3,000 บาทให้กับชาวขมุภายในหมู่บ้านริมของด้วยกันเพื่อนำมาเลี้ยงฝืน จนในที่สุดลุงมาก็ไม่เหลืออะไร แม้กระทั่งที่อยู่ จึงทำให้ลุงมาหัน ไปพึ่งศาสนาคริสต์ที่เข้ามาเผยแผ่คำสอนในปีพ.ศ.2546 โดยได้รับความช่วยเหลือในการให้ที่พัก อาหาร ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

“สมัยก่อน ตาแก่เป็นคนที่ย่ำแย่กว่ารายอันดับต้นของหมู่บ้านเลย แกมีที่เยอะมีควายเยอะ แต่แกเจ็บป่วยบ่อย ก็เลยเลี้ยงฝืนตลอด วัวควายแก่นี้หมดแล้วหมดอีก ก็เลี้ยงจนต้องขายที่ขายทางนะ ที่คิดดินถนนแถวนี้เคยเป็นของตาแก่ทั้งนั้น แต่ดินะที่ศาสนาคริสต์เข้ามาช่วยเหลือไม่จริงไม่รู้จะเป็นอย่างไร”

สัมภาษณ์ ลุงกาน อายุ 55 ปี วันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2552

สำหรับในกรณีของลุงมา นั้นได้แสดงให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงศาสนาของชาวขมุ นั้นบางครั้งก็มีขึ้นอยู่กับความสมัครใจ ทั้งนี้การปรับเปลี่ยนศาสนาคริสต์ของชาวขมุถือเป็นหนทางหนึ่งที่ช่วยให้พวกเขาสามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากรและความช่วยเหลือต่างๆ ได้ และส่วนใหญ่ก็มักมีฐานะยากจน แต่นั่นก็มิได้หมายความว่าศาสนาคริสต์จะไม่มีชาวขมุคนใดที่เต็มใจจะปรับเปลี่ยนศาสนา ดังเช่นกรณีของพา หญิงสาวชาวขมุวัย 26 ปี พาถือเป็นหญิงสาวชาวขมุที่ครอบครัวมีฐานะปานกลางในหมู่บ้านครอบครัวหนึ่ง เธอเล่าว่า ที่เธอได้มีการศึกษาเรียนจบถึงระดับปริญญาตรีนั้น ก็เพราะครอบครัวของเธอได้เปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ นอกจากนี้การปรับเปลี่ยนศาสนาของเธอจากการนับถือผีมาเป็นคริสต์นั้น ยังทำให้เธอได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือพิธีกรรมต่างมากขึ้น ทั้งนี้พามองว่า ความเชื่อเรื่องผีนั้น ไม่ค่อยให้ออกาสผู้หญิงได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรม

“ลองดูอะ เวลาหมู่บ้านมีเลี้ยงผี เดียวนี้จะมีแต่ผู้ชายเท่านั้นที่ไปเลี้ยง ที่จริงเขาก็ไม่ได้ห้ามผู้หญิงเข้าไปมีส่วนร่วมหรอกนะเพียงแต่ว่า ผู้หญิงจะไม่ได้ทำอะไรเลย เวลาทำพิธีเลี้ยงผีก็ต้องอยู่ข้างหลังผู้ชาย จะกินข้าวก็ต้องรอให้ผู้ชายกินอิ่มก่อน ผู้หญิงขมุเขาเลยไม่ไปกัน เดียวนี้ผู้หญิงขมุบางคนเลยหันมานับถือศาสนาคริสต์แทน”

ดังนั้น จะเห็น ได้ว่าการที่ชาวขมุริมของหันมาเลือนนับถือศาสนาคริสต์นั้น เงื่อนไขที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงศาสนาของพวกเขาจากการนับถือศาสนาแบบดั้งเดิมมาเป็นศาสนาคริสต์นั้น เกิดขึ้นมาจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ ซึ่งถือว่ามีผลต่อการเปลี่ยนแปลงศาสนาของชาวขมุ โดยเฉพาะชาวขมุที่มีฐานะยากจน ทั้งนี้ชาวขมุในหมู่บ้านมักมองว่าศาสนาคริสต์เป็นเสมือนแหล่งกองทุนอีกรูปแบบหนึ่งที่สามารถช่วยผ่อนความเดือดร้อนของพวกเขาได้ นอกจากนี้เมื่อสถานภาพและความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวขมุที่เดิมทีถูกจัดให้อยู่ในระดับล่างในความสัมพันธ์ที่ชาวขมุมีกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น โดยเฉพาะการถูกมองว่าเป็นชาวเขาชาวคอย และด้อยการศึกษา หากแต่ศาสนาคริสต์สามารถให้โอกาสทางการศึกษาในการ ได้รับความรู้ที่เป็นแบบสากลและสามารถปรับสถานภาพทางสังคมให้ดีขึ้นได้

เมื่อชาวขมุต้องตกอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เหลื่อมล้ำกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แวดล้อม โดยเฉพาะคนเมือง ซึ่งชาวขมุต้องเผชิญกับการถูกดูถูกด้วยความเป็นอื่น การถูกลดทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์จากความเชื่อ วิถีชีวิตที่แตกต่าง ดังนั้นชาวขมุจึงต้องพยายามปรับตัวและสร้างพื้นที่ทางสังคมให้กับตนเองในลักษณะที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการนำเสนอตัวเพื่อเทียบเคียงความเป็นไทย และรวมถึงการเลือนนับถือศาสนาคริสต์เพื่อเข้าถึงแหล่งทุนและความช่วยเหลือซึ่งสามารถช่วยให้พวกเขามีโอกาสยกระดับสถานภาพทางสังคม ทั้งนี้ในการเข้าเป็นส่วนหนึ่งของศาสนาพุทธหรือศาสนาคริสต์ของชาวขมุในแต่ละกลุ่มนั้น มักที่จะมีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปมาขึ้นอยู่กับว่าชาวขมุพยายามต่อรองกับใคร

5.2.2 “การศึกษา” กับการพยายามปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ในระดับกลุ่มของชาวขมุ

การพยายามปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ของชาวขมุ นั้น ส่วนใหญ่เกิดขึ้นมาจากชาวขมุรุ่นใหม่ที่ต้องการพยายามจะลบภาพลักษณ์เดิมๆ ในความเป็นชาวขมุที่ตกผลึกทับซ้อนในสายตาของคนทั่วไป ไม่ว่าจะเป็น ภาพของขมุกับการเป็นชาวเขาทำลาบายป่า ภาพขมุชาวเขาทำลาบายความมั่นคง ภาพของขมุกับการเป็นชาวเขาด้อยพัฒนา และภาพขมุกับการเป็นตัวตลกของสังคม ซึ่งพวกเขาได้พยายามที่จะปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ของความเป็นชาวขมุขึ้นมาใหม่ผ่านการเป็นผู้ประสบความสำเร็จทางการศึกษา

ภาพของชาวขมุที่ผู้คนจากภายนอกมักมองเห็น คือ การเป็นชาวเขาที่ไร้การศึกษา หรือมีการศึกษาที่อ่อนข้างต่ำ การถูกมองด้วยภาพลักษณ์ดังกล่าว นั้น เป็นส่วนหนึ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาจากประเทศไทยที่ใช้ระบบการศึกษามาเป็นตัวชี้วัดผ่านระดับของการศึกษา ประกอบการเรียนรู้ของพวกเขา ตั้งแต่ในอดีตนั้นส่วนใหญ่เกิดขึ้นมาจากการสะสมประสบการณ์ที่เกิดขึ้นมาในชีวิตประจำวันของ

พวกเขา หากแต่ ปัจจุบันชาวขมุเริ่มเห็นถึงความสำคัญของการศึกษากับบุตรหลานเพิ่มมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นชาวขมุที่มีฐานะยากจน ปานกลางหรือร่ำรวยก็ตาม ทั้งนี้เพราะพวกเขามุ่งหวังที่จะเปลี่ยนบทบาทและภาพลักษณ์ของตนเองเสียใหม่ ให้กลายเป็นกลุ่มคนที่มีการศึกษาและมีความก้าวหน้าในด้านอาชีพการทำงาน หลายครอบครัวมองว่าการประสบความสำเร็จในการศึกษา เป็นสิ่งที่จะได้มาซึ่งความสะดวกสบายและการมีฐานะที่เป็นอยู่ หากแต่โอกาสหรือทางเลือกอาจจะมีความแตกต่างกันไปตามฐานะและความสามารถในการสะสมทุนของชาวขมุในแต่ละครัวเรือน

“ทุกวันนี้ผมพยายามออมมือกินมือ เก็บเงินส่งลูกชายมันเรียนปริญญาตรี ผมไม่อยากให้ลูกผมต้องมาทุกข์เหมือนผม เห็นเคียวนี้ใครมีการศึกษาสูงๆ ก็จะได้งานดีๆ มีหน้ามีตา มีเงินมีทอง ใช้ผมก็อยากให้ลูกผมเป็นอย่างนั้นเหมือนกัน มันจะได้มีอนาคตที่ดีกว่าพ่อมัน”

สัมภาษณ์ วันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2552

ปัจจุบันชาวขมุมักจะเก็บสะสมเงินส่งให้ลูกหลานของตนเองได้มีโอกาสในการศึกษาที่สูงขึ้น ซึ่งหากเป็นกลุ่มที่ลูกหลานชาวขมุที่มีฐานะหรือมีทุนทางเศรษฐกิจที่สูง พวกเขาก็มักที่จะส่งลูกหลานไปเรียนหนังสือให้จบการศึกษาในระดับสูง เช่น ระดับวิทยาลัย และ ปริญญาตรี แต่ส่วนกลุ่มลูกหลานของชาวขมุที่มีฐานะปานกลางและยากจนซึ่งมีทุนทางเศรษฐกิจไม่สูงนัก พวกเขา ก็จะพยายามส่งลูกหลานเรียนหนังสือในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จนถึง ระดับวิทยาลัย โดยลูกหลานของชาวขมุบางครอบครัวอาจสามารถมีโอกาสได้เรียนสูงถึงระดับปริญญาตรี ทั้งนี้การที่ชาวขมุพยายามส่งลูกหลานของพวกเขาให้มีโอกาสในการเรียนหนังสือและการเข้าสู่ระบบการศึกษาของรัฐนั้น เพราะพวกเขาต่างมีความมุ่งหวังให้ลูกหลานของพวกเขาได้มีโอกาสในการทำงานที่มั่นคง เป็นหลักแหล่ง และสามารถยกระดับฐานะของตนเองให้เป็นที่ยอมรับจากสังคม และคนที่อยู่ในพื้นที่

ดังเช่นในกรณีของ ลุงกาน ชาวขมุวัย 55 ปีแล้วว่า กลุ่มชาวขมุที่มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกับลุงกานที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านริมของนั้น เรียนจบสูงสุด คือ ชั้น ป4. และส่วนมากก็จะไม่เรียนหนังสือกัน ลุงกานให้เหตุผลว่า สังคมชาวขมุสมัยนั้น ยังคงไม่สนใจเกี่ยวกับเรื่องของการศึกษามากนัก เพราะการศึกษาสมัยนั้นถูกมองว่าไม่ได้ช่วยทำให้ลุงกานหรือชาวขมุมีผู้มีกิน และเป็นเรื่องที่เสียเวลา แต่ปัจจุบันความคิดของชาวขมุรุ่นลุงกาน กลับเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไป ภายหลังจากที่พวกเขาเริ่มมีลูก ทั้งนี้ลุงกานให้เหตุผลว่า ส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลมาจากกลุ่มคนเมืองที่ส่วนใหญ่มีฐานะดี ซึ่งลุงกานวัดจาก การที่พวกเขามีรถขับ มีบ้านหลังใหญ่ ทำงานสบาย และเงินเดือนสูง ซึ่งมีความแตกต่างโดยสิ้นเชิงกับชาวขมุบ้านริมของ โดยการได้มาซึ่งความสะดวกสบายและฐานะที่ร่ำรวยของกลุ่มคนเมืองดังกล่าวนี้ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นมาจากการศึกษา

สำหรับลูกหลาน ถือได้ว่าเป็นชาวขมุที่มีฐานะปานกลางในหมู่บ้านริมของและมีทุนสะสมจากการเพาะปลูกและรับจ้าง แต่ด้วยความต้องการให้คนรุ่นลูกได้อยู่สบายและยกระดับฐานะของตนเองให้เป็นที่ยอมรับทั้งในและนอกพื้นที่ มากกว่าที่คนรุ่นตนเอง ดังนั้น เมื่อลูกหลานเรียนจบชั้น ม.6 ลูกหลานจึงตัดสินใจให้ลูกตนเองเรียนต่อในระดับปริญญาตรีที่มหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่

หรือในกรณีของ คุณ ชาวขมุอายุ 28ปี คุณได้รับโอกาสจากครอบครัวเรียนจบในระดับปริญญาตรี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงราย และได้รับปริญญาตรีไปเมื่อปีพ.ศ. 2549 ในปัจจุบันคุณได้ทำงานเป็นครูสอนที่โรงเรียนแห่งหนึ่งในอำเภอเชียงแสน และเมื่อมีใครถามคุณว่าอาศัยอยู่ที่ไหน คุณจะบอกทุกคนว่าตนเองเป็นชาวขมุ มาจากบ้านหมู่บ้านริมของ

“ผมบอกทุกคนที่ผมเป็นขมุ มาจากริมของ แต่หลายคนทำงานเขาไม่เชื่อหาว่าผมโกหกว่าเป็นขมุ เขาคงคิดว่าขมุไม่มีทางมาถึงขนาดนี้ได้มั้ง ดังนั้นทุกวันนี้ถ้ากลับไปหมู่บ้านผมจะไปบอกน้องๆผม อยู่เสมอว่าถ้าเรียนจบสูงๆ ใวันก็จะสบาย และจะได้กลับบ้านบอกว่าเราเป็นขมุเหมือนที่ผมทำ ไม่ใช่ให้คนอื่นมามองว่าเราไม่มีการศึกษา ไม่มีความรู้อีก”

จากกรณีศึกษาดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงการที่ชาวขมุพยายามที่จะปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์และยกระดับสถานะทางสังคมของชาวขมุให้สูงขึ้น จากภาพลักษณ์ที่พวกเขาถูกมองว่าเป็นอื่นจากกลุ่มคนภายนอกในฐานะของการเป็น กลุ่มคนด้อยการศึกษา มงายและไม่มีความสามารถ ให้กลายเป็นที่ยอมรับในสังคม หากแต่การที่ชาวขมุเหล่านี้มี โอกาสประสบความสำเร็จได้นั้น ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับฐานะ การสนับสนุน ส่งเสริมและโอกาสจากครอบครัวซึ่งถือเป็นแหล่งทุนที่สำคัญของพวกเขา ที่ต้องการให้คนรุ่นลูกรุ่นหลานมีสถานภาพทางสังคมที่ดีกว่าชาวขมุรุ่นก่อนๆ

5.3 การต่อรองภายใต้ความสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจและความทันสมัย

การพยายามปรับตัวต่อรองภายใต้ความสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจ ทุน และความทันสมัยของชาวขมุ นั้น เกิดขึ้นมาภายใต้บริบทของความเหลื่อมล้ำของอำนาจระหว่างชาวขมุกับระบบทุนต่างๆที่เข้ามาในหมู่บ้านในรูปแบบของการผลิตเชิงพาณิชย์เป็นหลัก แต่ทั้งนี้ชาวขมุเองก็ไม่ได้ที่จะยอมจำนนต่อภาวะความเป็นชายขอบดังกล่าวที่ตนเองต้องเผชิญ แต่กลับพยายามที่จะปรับตัวด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อให้ตนเองสามารถอยู่รอดได้ในสถานการณ์ที่พวกเขาต้องเผชิญ ดังนั้น

รูปแบบการจัดการแรงงานและการพยายามดำรงสายสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์จึงกลายเป็นทางเลือกที่พวกเขาได้เลือกนำมาใช้ในการปรับตัว ต่อรองของพวกเขา

5.3.1 เครือข่ายแรงงานขมุกกับการลดต้นทุนการผลิตในภาคการเกษตร

โดยปกติแล้วชาวขมุกได้ทำการผลิตในไร่โดยอาศัยแรงงานภายในครัวเรือนเป็นหลัก แต่ด้วยเงื่อนไขของการศึกษาและค่าจ้างแรงงานในเมืองที่สูงกว่า ได้ดึงแรงงานออกจากชุมชนอย่างต่อเนื่อง แรงงานหนุ่มสาวหันไปนิยมการทำงานโรงงานตามสมัย และเพื่อหลีกเลี่ยงจากงานไร่ ประกอบการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตของหมู่บ้านที่เข้มข้นภายใต้ข้อจำกัดในการใช้ที่ดินและการต้องการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรจนทำให้ความมั่นคงของครอบครัวชาวขมุกต้องไปผูกติดกับภาวการณ์เป็นหนี้สิน เนื่องจากต้นทุนการผลิตที่เปลี่ยนแปลงราคาสูงขึ้นและราคาสินค้าที่มักผันผวนซึ่งพวกเขาไม่สามารถเข้าไปกำหนดหรือต่อรองได้ การเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิตของชาวขมุกเช่นนี้ ย่อมคุกคามระบบการพึ่งตนเองด้านอาหารและเปลี่ยนแปลงระบบแรงงาน ดังนั้นการพยายามใช้ทุนที่มีในหมู่บ้านจึงเป็นสิ่งที่ชาวขมุกเลือกนำมาปรับใช้ ซึ่งเกิดขึ้นในหลายลักษณะ

ลักษณะที่หนึ่ง ระบบแลกแสงหรือการเอามือเอววัน การทำงานโดยระบบเอาแรง หรือที่ชาวขมุกเรียกว่า “การแลกแสง” นั้น แท้ที่จริงแล้วถือว่าเป็นเรื่องที่มีอยู่แล้วในทุกภาคของประเทศ และสำหรับชาวขมุกก็เช่นเดียวกัน การเอามือเอววันถือเป็นระบบการใช้แรงงานที่มีความสำคัญในการลดต้นทุนการผลิตของชาวขมุกในลักษณะหนึ่ง โดยมากชาวขมุกมักพูดกันว่า “ทำงานคนเดียวเหมือนตาย ทำงานหลายเหมือนเล่น” ซึ่งถือเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบความสำคัญในระบบการแลกเปลี่ยนแรงงานในระบบนี้ที่ช่วยทำให้การผลิตสามารถดำเนินไปอย่างรวดเร็ว ประหยัดเงินและประหยัดแรงภายใต้สถานการณ์ที่จำนวนแรงงานในหมู่บ้านลดลงแต่งานมีจำนวนมากขึ้น นอกจากนี้ระบบการเอามือเอววันยังสามารถลดความตึงเครียดในการทำงานซึ่งสอดคล้องกับระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของหมู่บ้านที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ซึ่งวิธีการเอามือเอววันของชาวขมุกนั้น มักจะเกิดขึ้นกับกลุ่มที่มีฐานะปานกลางและฐานะยากจนเป็นหลักซึ่งไม่มีทุนทางเศรษฐกิจในการจ้างแรงงานมากนัก ซึ่งวิธีการดังกล่าวจะช่วยทำให้พวกเขาสามารถลดต้นทุนในการผลิตของตนเอง และสามารถมีเวลาออกไปทำงานภายนอกหมู่บ้านได้เร็วขึ้น

ลักษณะที่สอง ระบบเปลี่ยนกันจ้าง (การผลิตกันจ้าง) ในปัจจุบันระบบการแลกจ้างงานในไร่เป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลายของชาวขมุก เพราะแรงงานขาดแคลน แต่การจ้างงานในลักษณะนี้

มีจุดประสงค์ที่จะทำให้งานในไร่จำนวนมากเสร็จสิ้นลงตามกำหนด ซึ่งการแลกจ้างของชาวมุในลักษณะนี้ ไม่ได้หมายถึงการจ้างงานในลักษณะลูกจ้างทำงานให้กับนายจ้าง ทั้งนี้เพราะชาวมุ ผู้ว่าจ้างก็จะเป็นคนมาทำงานในไร่ร่วมด้วยเช่นกัน เพียงแต่ชาวมุที่จ้างก็จะให้เงินเป็นค่าตอบแทน ซึ่งค่าตอบแทนที่ชาวมุได้นั้น มิได้เป็นค่าตอบแทนที่สูง หรือเทียบเท่าค่าจ้างภายนอกหมู่บ้าน ซึ่งอยู่ที่ 50-100 บาท แล้วแต่จะตกลง หากแต่เมื่อชาวมุผู้ว่าจ้างทำงานในไร่ตนเองจนแล้วเสร็จ พวกเขา ก็จะออกไปเป็นลูกจ้างแทน และจะต้องกลับไปสอบถามกลุ่มแรงงานที่ชาวมุผู้นั้นได้เคยจ้างงานก่อน

“เวลาจ้างงานเราจะตกลงกันแล้ว บางคนขอ 50 บาท แต่ขอเลี้ยงข้าว ก็มีมันแล้วแต่จะตกลงกัน ส่วนใหญ่ถ้าใครเรียกค่าแรงแพงก็จะโดนเอาไปเล่าไปนินทา และจะไม่มีใครไปจ้างและไปช่วยทำ แต่พอที่เสร็จงานพื้ก็จะกลับไปเป็นลูกจ้างเหมือนกัน และจะไปถามจ้างคนที่เราเคยจ้างเขาก่อน ถ้าจ้างส่วนใหญ่ก็จะคิดราคาเท่ากัน แต่จะไม่แพงกว่าที่เคยจ้าง ”

สัมภาษณ์ พี่น้อย อายุ 36 ปี วันที่ 30 สิงหาคม พ.ศ.2552

ลักษณะที่สาม ระบบเช่าถอน ในระบบเช่าถอนนี้ มักจะเกิดขึ้นกับชาวมุที่มีฐานะยากจน ซึ่งมักจะเข้าไปต่อรองกับกลุ่มชาวมุที่มีฐานะซึ่งมีที่ดินเป็นจำนวนมากภายในหมู่บ้าน ซึ่งระบบเช่าถอน ของชาวมุผู้นั้นจะมี สองลักษณะ คือ 1. การเช่าโดยการจ่ายด้วยเงิน 2. การเช่าโดยการจ่ายเป็นผลผลิต ซึ่งขึ้นอยู่กับกับว่าชาวมุผู้นั้นได้ทำการเพาะปลูกอะไร หากใช้เพาะปลูกข้าวโพดก็มักที่จะถูกเรียกเก็บเป็นเงิน แต่ถ้าหากปลูกข้าวก็ถูกจะขอส่วนแบ่งผลผลิตข้าวแทน

“ส่วนใหญ่ถ้าคิดค่าเช่าเป็นเงินก็ประมาณ 500-1,000 บาท ก็ไม่กล้าไปเก็บเขาแพงหรอก สงสารเขาส่วนมากก็พี่น้องบ้านเดียวกัน เดียวเขาจะไม่มีกำไร แต่ถ้าปลูกข้าวไร่นี้จะขอเป็นข้าว 10 หีบ 1 แทน ที่ให้เขานี้เพราะผมทำไม่ไหวแล้ว ลูกหลานก็ไปทำงานข้างนอกกันหมด อย่างน้อยให้เขาเช่า เขาก็จะได้มีรายได้มากกว่าขึ้น อีกอย่างจะได้มีคนดูแลที่ดินให้ ”

สัมภาษณ์ ตาอิน ชาวมุวัย 76 ปี วันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2552

ดังนั้น การใช้ระบบของความเป็นเครือญาติหรือความเป็นชาติพันธุ์เดียวกันนั้น จึงเป็นวิธีการหนึ่งที่ชาวมุเลือกนำมาใช้ในการลดต้นทุนในการผลิต และในขณะเดียวกันก็มีชาวมุอีกบางส่วนก็สามารถเข้าถึงทรัพยากรได้ด้วยเช่นเดียวกัน ซึ่งการช่วยเหลือที่อยู่ในระดับเครือญาติเช่นนี้ จึงเป็นระบบเครือข่ายที่มีได้จำกัดอยู่ในทิศทางเดียว (One way) หากแต่มีลักษณะของการช่วยเหลือต่างตอบแทนกัน ซึ่งมีวัตถุประสงค์หลักคือการมุ่งหวังเพื่อที่จะให้ชาวมุมีชีวิตที่มั่นคงขึ้นจากเดิม

5.3.2 ความสัมพันธ์ภายใต้ระบบอุปถัมภ์เพื่อการเข้าถึงทุน

ภายใต้สถานการณ์ความไม่มั่นคงในการดำรงชีวิตของครัวเรือนชาวมุข ที่ต้องเผชิญในปัจจุบันนั้น แม้ว่าในค่านหนึ่งการกู้หนี้ยืมสินนั้น จะเป็นสิ่งที่ถูกมองว่าจะนำไปสู่วัฏจักรของการเกิดหนี้สิน แต่ด้วยเงื่อนไขของการเข้าถึงแหล่งทุนที่แตกต่างกันของชาวมุขนั้น แหล่งกู้ยืมเงินจึงเป็นเสมือนแหล่งอุปถัมภ์ที่สำคัญของชาวมุขซึ่งช่วยให้พวกเขาสามารถนำมาใช้ลงทุนทำการผลิตได้อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ภายในหมู่บ้านริมของ ระบบอุปถัมภ์ที่สำคัญที่พวกเขาต้องพยายามรักษาความสัมพันธ์ไว้นั้นมี สอง แหล่งคือ 1. พ่อค้าประจำ 2. ธนาครเพื่อการเกษตร ธกส.

1. สำหรับกลุ่มพ่อค้าประจำที่ได้เข้ามารับซื้อผลผลิตกับชาวมุขจนเป็นที่รู้จักกันอย่างสนิทสนมนั้น ชาวมุขจะพยายามรักษาความสัมพันธ์กับพ่อค้าประจำกลุ่มนี้เอาไว้ ทั้งนี้เพราะพ่อค้าประจำสามารถที่จะช่วยเหลือในเรื่องของทุนทางเศรษฐกิจกับชาวมุขที่มีฐานะยากจนหรือชาวมุขฐานะปานกลางบางส่วนได้ ซึ่งมักอยู่ภายใต้ลักษณะความสัมพันธ์แบบเชิงอุปถัมภ์ ต่างตอบแทน โดยการที่ชาวมุขจะขายผลผลิตให้กับพ่อค้าคนดังกล่าวตั้งแต่ยังคงไม่มีผลผลิตในลักษณะพันธะสัญญา เพื่อแลกกับเงินสดที่จะนำไปลงทุนทำการเพาะปลูก นอกจากนี้ชาวมุขก็จะสร้างความมั่นใจให้กับพ่อค้าประจำ สำหรับการกู้เงินของชาวมุขส่วนใหญ่ นั้น มักมีวัตถุประสงค์ไว้สำหรับเป็นค่าลงทุนในการผลิต เสียเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ชาวมุขก็มักที่จะไม่ได้มองพ่อค้าประจำว่าเป็นเพียงพ่อค้าเท่านั้น หากแต่พวกเขายังมองพ่อค้าคนประจำว่าเป็นเสมือน “ผู้อุปถัมภ์” ให้ความช่วยเหลือ และแม้ว่าบางปีอาจจะไม่ได้ทำการกู้ยืมเงิน แต่ชาวมุขก็มักที่จะพยายามรักษาความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าประจำกับตนเองให้มีความมั่นคงขึ้น โดยการที่จะเลือกขายผลผลิตที่เพาะปลูกได้ให้กับพ่อค้าประจำก่อน แม้บางครั้งอาจมีพ่อค้าบางกลุ่มเข้ามาเสนอจ่ายราคาที่สูงกว่าก็ตาม

“บางปีถึงแม้ว่าเราจะไม่ได้ไปยืมตั้งค์เขา แต่เราก็จะเลือกขายข้าว โทดให้เขาก่อน บางปีเขาให้ราคาน้อย บางปีเขาให้ราคาสูงก็แล้วแต่เขา แต่ถ้าเขามาขอซื้อก็จะเลือกขายให้เขาไปก่อน แม้พ่อค้าบางคนจะมาให้ราคาสูงกว่าก็ตาม มันสบายใจดี เวลาเราไม่มีเงิน เขายังให้เรายืมได้ ฉะนั้นเวลาจะขายไม่ให้เห็นแก่พ่อค้าที่มาให้ราคาสูงอย่างเดียวนั้น ไม่ได้ เวลาเดือนคร่อนมาจะไม่มีที่พึ่ง”

ดังนั้นระบบการค้าขายเช่นนี้ของชาวมุขจึงไม่วางอยู่บนความสัมพันธ์แค่ ผู้ค้า กับ ผู้ขายเท่านั้น หากแต่มันยังอยู่ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ที่ทั้งสองฝ่ายต่างได้ผลประโยชน์ต่างตอบแทนกัน ซึ่งกันและกัน ทั้งนี้แม้ว่าชาวมุขจะสามารถเลือกที่จะออกจากความสัมพันธ์ในลักษณะการกู้หนี้ยืมสินในลักษณะดังกล่าวได้ แต่ก็มิได้หมายความว่าชาวมุขจะเลิกตัดสายสัมพันธ์กับกลุ่มพ่อค้า

เหล่านั้นเสียทีเดียว หากแต่ชาวมุขยังคงพยายามดำรงรักษาความสัมพันธ์ดังกล่าวเพื่อสร้างความมั่นคงให้กับตนเองในสถานการณ์ที่พวกเขาต้องการความช่วยเหลือ

2. นอกจากพ่อค้าแล้วการกู้ยืมเงินจากรัฐ เช่น ธนาคารเพื่อการเกษตร ธกส. ก็ถือเป็นสิ่งที่จะช่วยให้ชาวมุขสามารถเข้าถึงแหล่งทุนสำหรับใช้ในการผลิตและการดำรงชีวิตที่สามารถเพิ่มจำนวนการกู้ยืมเงินได้สูงขึ้นได้ นอกเหนือจากการกู้ยืมเงินจากพ่อค้า ทั้งนี้เมื่อระบบการปลูกพืชพาณิชย์ที่มีความเข้มข้นสูงขึ้นในพื้นที่จำกัดและความต้องการความสะดวกสบายในการเข้าถึงเทคโนโลยีสมัยใหม่ในชีวิตประจำวันของชาวมุขได้เข้ามาปรับเปลี่ยน โครงสร้างทางสังคมของชาวมุข จึงทำให้ความต้องการทุนสำหรับการเพาะปลูกและความสะดวกสบาย เริ่มเข้ามาในหมู่บ้านมากขึ้น ทั้งนี้เมื่อมองถึงการกู้ยืมเงินของกลุ่มคนพื้นราบ ซึ่งอาจถือเป็นเรื่องปกติที่เห็นกันได้ทั่วไป ในลักษณะของการนำหลักทรัพย์ไปค้ำประกัน หากแต่บางรายกลับต้องสูญเสียหลักทรัพย์ดังกล่าวไป เนื่องจากไม่สามารถใช้หนี้ได้ แต่สำหรับชาวมุขพวกเขาถือเป็นกลุ่มที่ไม่มีหลักทรัพย์ใดในการนำมาใช้ค้ำประกันเหมือนเช่นกลุ่มคนพื้นราบ ดังนั้น พวกเขาจึงต้องหันมาใช้หลักประกันในลักษณะที่ชาวมุขเรียกว่า “กลุ่มหวน” ซึ่งหมายถึง การที่ชาวมุขจะต้องค้ำประกันให้แก่กันและกันจำนวนตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป วิธีการค้ำประกันการในกลุ่มจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยให้ชาวมุขสามารถเข้าถึงทุนทางเศรษฐกิจจากการกู้ยืมเงินของธกส. ได้ แต่ทั้งนี้แล้วพวกเขาจะต้องช่วยกันรักษาความน่าเชื่อถือให้แก่กันและกันในกลุ่ม โดยเฉพาะการจ่ายเงินและดอกเบี้ยคืนตามกำหนด เพื่อรักษาสถานภาพของการเป็นลูกหนี้ที่ดี เพื่อที่ทางธกส. จะได้พิจารณาในการกู้ยืมในครั้งต่อไป อย่างไรก็ตามยังคงไม่พบว่าชาวมุขบ้านริมของจะเกิดปัญหาในเรื่องของการชำระเงินคืน ทั้งนี้เพราะระบบการรวมกลุ่มของชาวมุขในลักษณะกลุ่มหวน นั้น กลับเป็นรูปแบบที่ช่วยให้พวกเขาสามารถช่วยเหลือเกื้อกูลกันได้ ในยามที่สมาชิกภายในกลุ่มเดือดร้อน หรือยังไม่มีเงินชำระ ซึ่งถือเป็นสิ่งหนึ่งที่ยังคงทำให้เห็นถึงการผูกโยงกลุ่มคนให้มีความร้อยรัดเป็นหนึ่งเดียวกัน และยังเป็นยังเป็นหลักประกันในการที่พวกเขาจะสามารถเข้าถึงทุนในครั้งต่อไป

5.4 ปีใหม่ขมุ: พื้นที่การนำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

สำหรับชาวมุข อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในพื้นที่ชายแดนที่ก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมข้ามพรมแดน เริ่มมีความหมายกับพวกเขาในฐานะที่เป็นตัวแทนของความเป็นบ้าน ความเป็นชุมชน พื้นที่ที่ปลอดภัยพื้นที่ซึ่งพวกเขาไม่จำเป็นต้องอธิบายหรือนิยามตนเองต่อคนภายนอก ความเป็นชาติพันธุ์กับพื้นที่เริ่มมีความหมายแนบสนิทซึกกันมากขึ้น เมื่อมีการหวนระลึกถึงอดีตต้นตอและการโหยหาความสุขในอดีต โดยเป็นความรู้สึกโหยหาที่อาจมีส่วนต่อการเป็นจุดเริ่มต้นแห่ง

การมองหาความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ความแตกต่างและกีดกันสิทธิ การเปิดพื้นที่ทางสังคม การสร้างบ้าน ความเป็นชุมชนและความเป็นชาติพันธุ์ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อชนชายขอบในปัจจุบัน ดังนั้น อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวขมุจึงมิใช่สิ่งที่หยุดนิ่งตายตัวอีกต่อไป แต่กลับกลายเป็นผลิตภัณฑ์แห่งการต่อสู้ที่เลื่อนไหลไปตามบริบทและสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

ทั้งนี้การเผชิญหน้ากับภาวะความเป็นชายขอบของชาวขมุริมของที่เกิดขึ้นมาภายใต้สถานการณ์ที่พวกเขาถูกทำให้กลายเป็นอื่น และผู้ค้ำอำนาจในความสัมพันธ์กับกลุ่มที่มีอำนาจที่เหนือกว่าในพื้นที่ที่อยู่ตลอดเวลา ภายใต้บริบทของการที่พวกเขาถูกมองว่าเป็นชาวเขาชาวดอย จนนำไปสู่การพยายามที่จะปรับตัวเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชาวขมุภายใต้เงื่อนไขสถานการณ์ปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จนอาจมีผลทำให้อัตลักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์ของพวกเขาเกิดการบิดเบี้ยวและเลือนหายไป แต่ในขณะเดียวกัน ชาวขมุริมของก็ไม่ได้ที่จะปรับตัวหรือสร้างอัตลักษณ์ใหม่เพื่อใช้ในการสร้างพื้นที่ทางสังคมให้กับพวกเขาเพียงด้านเดียว แต่ในขณะเดียวกันพวกเขาก็พยายามที่จะสร้างพื้นที่ทางสังคมเพื่อใช้ในการแสดงออกของอัตลักษณ์ ความเป็นชาติพันธุ์และการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม เครือข่ายของชาวขมุ เพื่อให้ชาวขมุมีตัวตนและจุดยืนบนพื้นที่แห่งใหม่ ซึ่งถูกสร้างผ่านพื้นที่ของการเฉลิมฉลองของชาวขมุที่เรียกว่า “บุญหมากเกรอะ” หรือ “ประเพณีปีใหม่ขมุ”

5.4.1 ปีใหม่ขมุ: การนำเสนอตัวตนต่อรัฐและกลุ่มคนภายนอก

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ป้ายประกาศงานปีใหม่ของชาวขมุได้ถูกนำไปติดบริเวณริมถนนเพื่อเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวและผู้สนใจได้ไปสัมผัสวิถีชีวิต วัฒนธรรมและประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ขมุสำหรับงานวัฒนธรรมปีใหม่ขมุได้ถูกจัดขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง โดยมีชุมชนชาวขมุในเขตพื้นที่ชายแดนอำเภอเชียงของและอำเภอเวียงแก่นได้เวียนกันเป็นเจ้าภาพจัดงาน ซึ่งจุดเริ่มต้นของ “ประเพณีปีใหม่ขมุ” ที่ถูกจัดขึ้นในพื้นที่อำเภอเชียงของ-เวียงแก่นนั้น นายบัณฑิต บุญเสริม หรืออาจารย์คุณ ประธานชมรมชนเผ่าขมุ ได้เล่าว่า สมัยก่อนปีใหม่ขมุ หรือที่ชาวขมุเรียกว่า “บุญหมากเกรอะ” จะนิยมจัดขึ้นในหมู่บ้านของชาวขมุแต่ละหมู่บ้าน ทั้งนี้เพราะส่วนใหญ่หมู่บ้านของชาวขมุแต่ละที่อยู่ห่างไกลกันและลำบากในการติดต่อสื่อสาร แต่เมื่อราวปีพ.ศ.2541 มีคณะนักวิจัยชาวแคนาดา ที่ได้รับการสนับสนุนวิจัยบางส่วนจากสถานทูตแคนาดาให้เข้าไปทำการศึกษาเกี่ยวกับวิถีชีวิตและประเพณีงานเฉลิมฉลองปีใหม่ของชาวขมุที่บ้านห้วยกอก อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย และมีผู้คนสนใจมาดูกันเป็นจำนวนมาก และจากจุดเริ่มต้นดังกล่าวจึงได้ทำให้ชาวขมุเริ่มเห็นถึงความสำคัญที่จะอนุรักษ์วัฒนธรรมดังกล่าวจึงได้มีการประชุมร่วมกันของ

ชาวขมุในเขตพื้นที่อำเภอเชียงของและอำเภอเวียงแก่น²⁷ ทุกหมู่บ้านเพื่อร่วมกันจัดงานประเพณีปีใหม่ขมุขึ้นมา

“วัตถุประสงค์ของการจัดงานปีใหม่ขมุ มันไม่ได้จัดขึ้นมาเพราะต้องการเงินจากการท่องเที่ยวอะไรหรอก เพียงแต่อยากให้พี่น้องขมุต่างหมู่บ้านได้มาเจอหน้าคร่ำคร่ากัน เพราะส่วนใหญ่ก็แทบหาเวลาลำบากจนไม่มีเวลาเจอกันหรอก เพราะต้องทำไร่ทำสวนกัน ฉะนั้น ไหนๆ ก็จะมีวันปีใหม่ที่เสร็จงานจากไร่กันหมดแล้ว ก็ไม่ต้องจัดแค่ในหมู่บ้านแล้ว ให้มาจัดรวมกัน ไปเลยดีกว่า จะได้มาเจอกัน มาพูดมาจำกัน มีอะไรจะได้อามาไถ่กัน นอกจากนี้ผลพลอยได้ที่สำคัญคือ คนข้างนอกเขาก็จะารู้ได้เห็นว่าคุณขมุไม่ใช่ คนที่ไม่มีความวัฒนธรรม ประเพณีเป็นของตนเองด้วย”

สำหรับการจัดงานปีใหม่ขมุ นั้น จะเริ่มต้นตั้งแต่เช้าตรู่อันแสนเหน็ดเหนื่อยในช่วงฤดูหนาวของเดือนธันวาคมทุกปี ภายหลังจากที่ชาวขมุทุกรุ่นทุกวัยแต่งตัวด้วยชุดประจำเผ่ากันจนแล้วเสร็จ ขบวนรถที่เต็มไปด้วยชาวขมุก็จะเริ่มเดินทางออกจากหมู่บ้านของพวกเขาเพื่อไปยังจุดนัดหมาย ก่อนเวลา 7 โมงเช้า ซึ่งในพื้นที่นัดหมายดังกล่าวเราก็จะเห็นไม้ไผ่สูงยาวที่ถูกประติมากรรมขึ้นตกแต่งมาเพื่อใช้ในงานปักอยู่ ลุงคำชาวขมุวัย 62 ปี ผู้ถือไม้ดังกล่าวเรียกสิ่งนี้ว่า “โຈ້ะ” ซึ่งเป็นไม้ที่ใช้สื่อว่า กำลังจะมีงานปีใหม่ขมุเกิดขึ้น ซึ่งไม้ดังกล่าวยังใช้เป็นสัญลักษณ์ที่ชาวขมุใช้ในการบอกกล่าวว่าจะมีการจัดงานเลี้ยงขอบคุณผีที่ช่วยปกป้องคุ้มครองชาวขมุ ซึ่งนอกจาก โຈ້ะ แล้ว สิ่งที่เราไม่ได้สำหรับงานปีใหม่ขมุ คือ “ปู้จ” หรือ เหล้าอุ ซึ่งถือเป็นสิ่งที่ชาวขมุแทบจะทุกครัวเรือนต้องมีไว้ เนื่องจากเหล้าอุ ถือได้ว่ามีบทบาทสำคัญในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ใช้ในการต้อนรับแขกและเพื่อยืนยันความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจากการดูดเหล้าไฟพร้อมๆ กันชาวขมุจึงดื่มเหล้าอุกันเป็นประจำแต่โอกาสของการทะเลาะกันอันมีสาเหตุมาจากการเมาสุราก็มีความเป็นไปได้สูง ด้วยเหตุนี้ บรรพบุรุษขมุจึงได้คิดค้นหากลเม็ดในการป้องกันเหตุทะเลาะวิวาท จนตั้งออกมาเป็นข้อห้าม ในขณะที่ดื่มเหล้าอุ นั้น ห้ามไม่ให้จับหัวหรือตบหลังกัน โดยชาวขมุอธิบายว่าเป็นการผิดครุผิดร่างกายกัน และจะทำให้คนที่ถูกจับคนนั้นเมาไม่รู้เนื้อรู้ตัว (สุวิไล เปรมศิริรัตน์ ,2533:21) และเมื่อชาวขมุจากทั้ง 8 หมู่บ้านในอำเภอเชียงของและอำเภอเวียงแก่น ได้เดินทางมาเข้าร่วมกันอย่างพร้อมเพียงแล้ว จึงเริ่มมีการเดินแห่ขบวนของชาวขมุแต่ละหมู่บ้าน

ในขณะที่ชาวขมุกำลังเดินขบวนกันอยู่นั้น ก็จะมีการนำกลอง เครื่องดนตรีไม้ไผ่บรรเลง คัดสีให้เกิดเป็นเสียงในขณะที่มีการเดินขบวนผ่านไปมาตามท้องถนน เพื่อให้คนที่ผ่านไปมาได้พบเห็นและเป็นที่น่าสนใจ ขบวนถือแผ่นป้ายที่เขียนเชิญชวนเที่ยวงานปีใหม่ขมุ พร้อมกับป้ายชื่อ

²⁷ หมู่บ้านห้วยกอก ห้วยเฮ้น ห้วยซ้อ (อยู่ในเขตพื้นที่อำเภอเชียงของ) ริมของ ป่าดิง ห้วยจ้อ ท่าวังผา(ชื่อเดิมบ้านห้วยฮิด) ห้วยสำน (อยู่ในเขตพื้นที่อำเภอ เวียงแก่น)

แต่ละหมู่บ้านถูกนำมาสูงขึ้นเพื่อบ่งบอกว่าเป็นหมู่บ้านของชาวขมุที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อำเภอเชียงของ และอำเภอเวียงแก่น ก่อนที่ขบวนแห่งของชาวขมุจะได้เดินเข้าไปยังสถานที่จัดงานซึ่งอยู่ภายในหมู่บ้านของชาวขมุที่เป็นเจ้าภาพในครั้งนั้นๆ ทั้งนี้ อาจารย์คุณเคยเล่าว่า แต่ก่อนเคยมีเจ้าหน้าที่รัฐเคยมาเสนอให้ไปจัดงานที่บริเวณอำเภอหรือสนามกีฬาจะได้มีคนมาดูมากขึ้นแทนการจัดในหมู่บ้าน แต่ก็ได้รับการปฏิเสธไป เพราะทุกคนลงความเห็นกันว่า จะจัดภายในหมู่บ้านเพราะจะได้เห็นวิถีชีวิตจริงๆ ของชาวขมุ

“ถ้าไปจัดที่สนามกีฬาหรือที่อำเภอมันก็จะไม่ได้เห็นว่าวัฒนธรรมของชาวขมุเป็นอย่างไร การอยู่การกินของเราเป็นอย่างไร เพราะถ้ามาในหมู่บ้านเลย เขาจะให้เห็นหมด อีกอย่างพี่น้องชาวขมุเขาก็อยากมาเที่ยวมาดูว่าขมุหมู่บ้านนี้เป็นอย่างไรบ้าง ได้พูดได้คุยกันเป็นกันเองด้วย ซึ่งถ้าไปจัดข้างนอกมันก็แทบจะไม่ได้อะไรเลย”

จากเสียงสะท้อนดังกล่าวมันเป็นการแสดงให้เห็นว่า ชาวขมุ นั้นต้องการที่จะสื่อให้คนภายนอกเห็นถึงรูปแบบวิถีชีวิต วัฒนธรรมที่แท้จริงของพวกเขา มากกว่าการนำเอาวัฒนธรรมออกไปขายภายนอก ประกอบกับความต้องการสร้างสัมพันธ์เครือข่ายของชาวขมุและการพยายามที่จะให้ชาวขมุแสดงความเป็นตัวตนของตนเองออกมา ซึ่งช่วงเวลาที่ขบวนเดินเข้าสู่งานนั้น ก็จะได้เห็นสภาพบ้านเรือนและความเป็นอยู่ของชาวขมุว่าเป็นเช่นไร บ้านกระท่อมไม้ไผ่ ยุ่งฉางใส่ข้าวไร่ ยังคงพอมิให้เห็นภายในหมู่บ้าน สลับกับบ้านปูนสมัยใหม่ที่เริ่มเข้ามาแทนที่ และเมื่อขบวนเดินทางมาถึงพื้นที่ในการจัดงาน ภาพที่เห็นคือ “โຈ້ะ” อีกหนึ่งเสาที่มีขนาดสูงกว่าที่ถูกนำมาใช้ในตอนเดินขบวนอีกเสาหนึ่งถูกประดิษฐ์และตั้งไว้ในบริเวณงาน ร้านค้า ชุมที่พักของชาวขมุแต่ละหมู่บ้าน ลานเวทีการแสดงถูกจัดวางไว้ไว้ภายในงาน

นอกจากนี้ในการจัดงานทุกครั้งเปรียบเสมือนงานรวมคน มิใช่เฉพาะการรวมชาวขมุจากหมู่บ้านต่างๆ หรือเพียงแค่รวมคนเมืองหรือชาวพื้นเมืองที่อยู่ใกล้เคียงเท่านั้น แต่ภายในบริเวณงานที่จัดขึ้นจะขาดไม่ได้อย่างขึงที่จะต้องมียุทธศาสตร์หลากหลายตำแหน่งอาชีพจากภาครัฐ ไม่ว่าจะเป็น ตำรวจ ทหาร นักการเมืองท้องถิ่น นักวิจัย อาจารย์ นักศึกษา เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลและนักข่าว เมื่อขบวนชาวขมุตั้งแถวกันเสร็จ ประธานชมรมชนเผ่าขมุ จึงได้ทำการกล่าวเปิดพิธี เสียงจากลำโพงประกาศให้ได้ยินถึงเป้าหมายในการจัดงานประเพณีปีใหม่ขมุว่า

“ในการจัดงานครั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลักของงาน เพื่อส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรมของชนเผ่าขมุ เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของชนเผ่าขมุไว้ให้ลูกหลานสืบทอดต่อไป เพื่อเผยแพร่วัฒนธรรมประเพณีให้เป็นที่รู้จักแก่คนทั่วไป ทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ความสามัคคีระหว่างชุมชนและหมู่บ้านของพี่น้องเผ่าขมุ”

ภายหลังจากการกล่าววัตถุประสงค์ของการจัดงาน ก็จะเป็นประธานในพิธีทำการกล่าวเปิดงาน สำหรับบุคคลที่จะกล่าวเปิดงานในทุกๆ ครั้งนั้น มักจะเป็นกลุ่มคนที่ทำงานในหน่วยงานของรัฐและมีชื่อเสียง ไม่ว่าจะเป็น ส.ส. นายอำเภอ ผู้ราชการจังหวัดเชียงรายและนักการเมืองท้องถิ่น เป็นต้น ก่อนที่จะมีการร้องเพลงสรรเสริญพระบารมีจนจบ ตัวแทนชาวขมุของหมู่บ้านเจ้าภาพก็จะนำเอาโง๊ะ ไปผูกติดกันกับเสาโง๊ะที่อยู่ในพิธี เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นว่าประเพณีปีใหม่ได้เริ่มต้นขึ้นแล้ว ซึ่งต่อจากนั้นก็จะเป็นการเปิดเหล่าอูคูและเหล่าพร้อมกัน สิ่งเป็นสิ่งที่ชาวขมุใช้สื่อความหมายถึงการเป็นพวกพ้องเดียวกัน ซึ่งต่อจากนั้นก็จะเป็นการแสดงการเล่นพิธีกรรมและภูมิปัญญาที่สำคัญของชาวขมุ เช่น การสู้วัว การฟ้อนรำของชาวขมุ วิธีการดักสัตว์ของชาวขมุ ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวขมุพยายามที่จะสื่อให้เห็นว่าพวกเขาก็เป็นชนเผ่าที่มีความรู้มีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่ได้ถูกสะสมมาตั้งแต่ในอดีต นอกจากนี้ก็ยังมี การนำกิจกรรมการเล่นสมัยใหม่เข้ามาผสมผสาน เช่น การประกวดธิดาขมุ การแข่งขันฟุตบอลของแต่ละหมู่บ้าน การเผยแพร่ให้ความรู้ของเจ้าหน้าที่สาธารณสุข เพื่อเป็นการให้ชาวขมุในกลุ่มเยาวชนวัยรุ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมและกล้าที่จะแสดงออกถึงความเป็นชาวขมุ ทั้งนี้ทุกอย่างที่ชาวบ้านเลือกสรรมาจัดแสดงในงาน ทั้งเพื่อบ่งบอกอัตลักษณ์ขมุและเพื่อได้ตอบกับกระบวนการบ่งบอกอัตลักษณ์ทางการ ที่รัฐกำหนดขึ้น ที่สำคัญ คือ เพื่อที่จะสื่อสารกับสาธารณชน ว่านี่เป็นสถานะทางวัฒนธรรมของพวกเขาซึ่งคนภายนอกยังไม่ค่อยที่จะรับรู้

5.4.2 การสร้างพื้นที่ทางสังคมของชาวขมุ

หากจะเปรียบเทียบโดยการจัดลำดับชั้นทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของชาวขมุกับรัฐหรือกลุ่มคนพื้นที่ราบ โดยเฉพาะกลุ่มของคนเมืองแล้วนั้น อาจกล่าวได้ว่ามีลักษณะที่เป็นคู่ตรงกันข้าม ประกอบกับภาพลักษณ์ของชาวขมุที่มักถูกมองด้วยความเป็นอื่นอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มคนที่มั่งคั่ง ค่อยพัฒนา ไม่มีความรู้และวัฒนธรรม ดังนั้นการจัดงานปีใหม่ของชาวขมุขึ้นมานั้น แม้ว่าจะมีการประชาสัมพันธ์การจัดงานหรือการทำป้ายติดประกาศเพื่อเชิญชวนผู้คนนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมงานขึ้นมาก็ตาม แต่กระนั้นภายใต้คำเชิญชวนดังกล่าวกลับไม่ได้มีจุดมุ่งหมายเพียงเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเหมือนดังคำประกาศเสมอไป เพราะนอกจากจะเป็นกระบวนการสร้างจิตสำนึกทางวัฒนธรรมเพื่อสืบทอดการดำรงของความเป็นชาติพันธุ์ของชาวขมุแล้วนั้น การจัดงานปีใหม่ของขมุยังเป็นการสื่อสารให้คนจากภายนอกชุมชนชาวขมุ ได้หันมาให้ความสนใจและยอมรับความเป็นขมุให้มากขึ้น

ดังนั้น ภายใต้การจัดงานปีใหม่มุขมนั้น แน่ใจว่ากลุ่มเป้าหมายหลักของชาวขมุคงไม่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เดินทางท่องเที่ยวสัญจรไปมา แต่กลับเป็นเป็น “คนไทย” และ “รัฐไทย” ที่ส่วนใหญ่ยังคงยึดติดกับภาพของชาวขมุในอดีต เช่น การเป็นข้าทาส แรงงานชั้นล่าง หรือแม้แต่การเป็นกลุ่มคนที่ไม่มีความรู้และวัฒนธรรม อันเป็นภาพต้นแบบที่มักถูกนำไปเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับชาวขมุอยู่เสมอ ดังนั้นในงานปีใหม่มุขมจึงกลายเป็นเสมือนงานรวมคน มิใช่เฉพาะการรวมกลุ่มของชาวขมุจากหมู่บ้านต่างๆ หรือเพียงแค่รวมคนเมืองหรือกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงเท่านั้น แต่งานปีใหม่มุขมที่ถูกจัดขึ้นมาครั้งนี้จะขาดไม่ได้อย่างยิ่งที่จะต้องเชิญบุคคลจากภาครัฐเข้ามามาร่วมในงานด้วย โดยกลุ่มคนเหล่านี้ไม่ได้ถูกเชิญมาร่วมเพียงเพื่อความสนุกสนานหรือทำให้เกิดความตึกคึกคักขึ้น เจ้าหน้าที่ตำรวจไม่ได้ถูกเชิญมาเพื่อมาบริการความสะดวกสบาย นักการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นและจังหวัด ส.ส. ไม่ได้ถูกเชิญมาเพื่อกล่าวเปิดงานเพียงอย่างเดียวเท่านั้น

ในด้านหนึ่ง การจัดงานปีใหม่มุขมเป็นการพยายามที่จะสร้างสืบทอดวัฒนธรรม และสื่อถึงตัวตนของชาวขมุในด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อให้กับของชาวขมุ เพื่อให้ชาวขมุเกิดมีจิตสำนึกและความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเองที่มีมาอย่างยาวนาน ตลอดจนยังเป็นการทำให้เกิดเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวขมุที่มีความเข้มแข็งและเหนียวแน่น รวมถึงเป็นไปเพื่อที่จะสื่อสารแก่สาธารณชนหรือกลุ่มคนภายนอกให้ได้รับรู้ว่า ชาวขมุก็เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความรู้และภูมิปัญญาเป็นของตนเองเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ในด้านหนึ่งวัฒนธรรมประเพณีของชาวขมุอาจแสดงให้เห็นถึงความล้ำสมัย แต่ในทางกลับกันวัฒนธรรมของชาวขมุก็สามารถถูกนำมาใช้เพื่อสร้างความหมายใหม่ในฐานะที่เป็นเครื่องมือในการสืบทอดความเป็นขมุ ผู้มีวัฒนธรรมและความรู้ได้ด้วยเช่นเดียวกัน

ในอีกด้านหนึ่ง การจัดงานปีใหม่มุขม ก็มีนัยทางการเมือง โดยการที่ชาวขมุพยายามที่จะเสนอตัวตนให้เข้าไปอยู่ในสายตาของรัฐ ซึ่งการจัดงานประเพณีปีใหม่มุขมก็ถือเป็นกลยุทธ์สำคัญของชาวขมุ ที่พวกเขาได้นำเอาพื้นที่ทางวัฒนธรรมของการจัดงานมาใช้ ในการยึดโยงความเป็นขมุเข้ากับอำนาจรัฐในระดับต่างๆ และในอีกทางหนึ่งภายใต้สถานที่ของการจัดงานปีใหม่ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ของหมู่บ้านขมุ นั่น ชาวขมุเองก็ยัง พยายามที่จะสะท้อนให้รัฐเห็นถึงภาพความทุรกันดาร การไม่พัฒนาที่ไม่เท่าเทียม อันเป็นผลพวงจาก โครงสร้างอำนาจที่ไม่สมดุลภาพเพื่อที่รัฐจะได้นำไปปรับปรุงพัฒนาช่วยเหลือหมู่บ้านของชาวขมุ ให้ได้รับการพัฒนาอย่างเท่าเทียมในสังคม

“อย่างน้อยการจัดงานปีใหม่มุขมขึ้นมา ก็จะได้ช่วยให้รัฐ คนภายนอกรู้จักขมุถูกต้องมากขึ้น เราไม่ใช่คนป่าคนดอยที่ไม่มีวัฒนธรรม... และอีกอย่างเขาจะได้รู้ได้เห็นที่เราอยู่เรากินอย่างไรลำบากยังงี้ ต้องพัฒนาอะไร เพื่อที่เขาจะได้เอาไปคิดไปช่วยเหลือเราบ้าง แต่อย่างน้อยก็จิตใจที่มีคนรู้จักขมุมากขึ้น”

ในขณะที่ชาวขมุจะพยายามปรับตัวต่อการสร้างพื้นที่ทางสังคมของตนเอง เพื่อให้เข้ากับบริบทต่างๆที่แวดล้อมอยู่ในพื้นที่ “บ้าน” หลังใหม่ของตนเองอยู่นั้น หากแต่กลวิธีการปรับตัวต่อการของชาวขมุกลับมิได้ถูกสร้างขึ้นผ่านการผสมผสานให้กลมกลืนไปตามแนวคิดของรัฐชาติหรือกลุ่มที่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่อยู่เหนือกว่าชาวขมุในพื้นที่เพียงอย่างเดียว แต่ชาวขมุกลับเลือกหยิบใช้ทุนทางวัฒนธรรมของตนเองที่ถูกแสดงให้เห็นผ่านการจัดงานประเพณีวัฒนธรรมปีใหม่ของขมุในการสร้างพื้นที่ทางสังคมของตนเองภายใต้ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนส่วนใหญ่ในพื้นที่ รวมถึงยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงความต้องการมีตัวตนอยู่ในพื้นที่ของชาวขมุและการถูกยอมรับในความแตกต่างๆหลากหลายบนความเท่าเทียมในการดำเนินชีวิตภายใต้บริบทพื้นที่สังคมเดียวกัน

5.5 สรุป

เมื่อชาวขมุตกอยู่ภายใต้การถูกทำให้กลายเป็นชายขอบ เป็นกลุ่มคนที่ค้อยอำนาจ การต่อรองภายใต้ความสัมพันธ์ที่เกิดจากรัฐ กลุ่มชาติพันธุ์อื่น และระบบของการผลิตเชิงพาณิชย์ในพื้นที่ ความเป็นชายขอบของพวกเขาจึงถูกสร้างขึ้นผ่านการสร้างหรือจัดวางให้ชาวขมุต้องตกอยู่ในสถานะของความเป็นอื่น แต่อย่างไรก็ตามกลับพบว่าชาวขมุเองก็พยายามที่จะได้ต่อรองและไม่ได้ยอมจำนนต่อภาวะการณ์ไร้พื้นที่ของตนเองอย่างสิ้นเชิง

จากการศึกษาพบว่า ภายใต้บริบทของการเผชิญกับภาวะชายขอบจากรัฐการสร้างพื้นที่ทางสังคมของชาวขมุจึงเกิดขึ้นมาผ่านการจัดวางความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับรัฐ ด้วยการที่ชาวขมุพยายามที่จะนำเสนอตัวตนของตนเองให้สอดคล้องกับนโยบายหรือความคาดหวังของรัฐ ด้วยการนำเสนอตัวตนให้สอดคล้องกับสิ่งที่รัฐคาดหวัง ดังนั้นชาวขมุจึงเลือกที่จะนำเสนอตัวตนของตนเองในฐานะของการเป็นนักร้องป่า เพื่อตอบโต้กับภาพลักษณ์ที่พวกเขามักถูกมองว่ามีส่วนต่อการทำลายป่า นอกจากนี้เมื่อสถานะความเป็นพลเมืองของชาวขมุที่ยังคงถูกรัฐ แยกแยะออกจากความเป็นไทยนั้น การนำเสนอตัวตนในฐานะของการเป็นพลเมืองที่ดีด้วยการให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่างๆของรัฐ และการเป็นชุมชนป้องกันภัยเสพติด ก็เป็นไปเพื่อที่ความต้องการจะนำเสนอให้รัฐเห็นและยอมรับในความเป็นพลเมืองของชาวขมุให้มากขึ้น

นอกจากนี้ภายใต้การต่อรองความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ เมื่อชาวขมุต้องเผชิญกับการถูกมองด้วยภาพลักษณ์ของความเป็นอื่น ชาวขมุได้พยายามปรับตัวโดยการเปลี่ยนแปลงความเชื่อของตนเอง โดยการนำเสนอตัวผ่านการเป็นกลุ่มคนที่นับศาสนาพุทธ ซึ่งส่วนหนึ่งทำไปเพื่อเรียกร้องถึงศักดิ์ความเป็นมนุษย์แต่ในขณะเดียวกัน ศาสนาคริสต์ก็เป็นอีก

ศาสนาหนึ่งที่ชาวขมุได้หันมานับถือซึ่งส่วนหนึ่งนำไปใช้นิยามถึงการนับถือศาสนาที่เป็นสากล และมีอารยธรรม แต่ในอีกด้านหนึ่งศาสนาคริสต์ก็ช่วยทำให้ชาวขมุมีโอกาสในการเข้าถึงทุนและความช่วยเหลือต่างๆ ได้ด้วยเช่นเดียวกัน นอกจากนี้การพยายามต่อรองภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับทุนของชาวขมุจึงมีลักษณะของการพยายามลดต้นทุนในการผลิตผ่านการใช้ความเป็นชาติพันธุ์และการเป็นเครือญาติของพวกเขา นอกจากนี้ชาวขมุเองก็ยังได้พยายามต่อรองภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับกลุ่มทุนในการเข้าถึงแหล่งทุนทางเศรษฐกิจที่พวกเขามีอยู่อย่างจำกัด

แต่ในขณะเดียวกันชาวขมุเองก็ไม่ได้ที่จะพยายามปรับตัวหรือผสมผสานให้เข้ากับพื้นที่หรือกลุ่มคนต่างๆ เพียงอย่างเดียว เพราะในขณะเดียวกันชาวขมุก็พยายามที่จะใช้ทุนทางวัฒนธรรมของตนเองในการสร้างพื้นที่ทางสังคมของตนเองภายใต้ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนส่วนใหญ่ในพื้นที่ และการถูกยอมรับในความแตกต่างๆ หลากหลายบนความเท่าเทียมในการดำเนินชีวิตภายใต้บริบทพื้นที่สังคมเดียวกัน